

Univerzita Karlova v Praze

Husitská teologická fakulta

Diplomová práce

Vliv velkoměsta na agresi

City and its influence on aggression

Vedoucí práce:
Mgr. Pavlína Janošová, Ph.D.

Autor:
Jana Semirádová

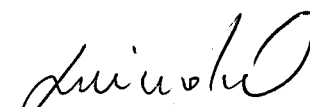
Praha 2008

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucí mé diplomové práce Mgr. Pavlíně Janošové, Ph.D. za rady a připomínky a hlavně za trpělivost, kterou se mnou měla. Dále také lidem, kteří byli ochotni mi pomoci a vyjádřili svůj názor k danému tématu.

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem Vliv velkoměsta na agresi psala samostatně a s použitím citovaných pramenů a dalších odborných periodik.

V Praze dne 13.7.2008

Jana Semirádová

Anotace v jazyce českém

Práce je věnována problematice agrese. V první části diplomové práce se snažím na agresi nahlížet z obecného hlediska, z různých úhlů pohledů. Druhá část je zaměřena na výzkum ve formě dotazníku, který proběhl v Praze a v malých městech, či vesnicích v Přelouči a okolí a na Moravě. Zpracovává odpovědi respondentů ve věkovém rozpětí od 30-50 let. Samotný výzkum se skládá ze 3 částí.

Anotace v anglickém jazyce

This work is dedicated to the aggression. In the first part of the thesis I am trying to examine on it from the common point of view, from the various corners. The second part of the thesis is focused to research, which was realized in Prague and small towns or villages close to Přelouč and Moravia. The answers of informants (around 30 – 50 years old) are processed in there. Research contains 3 parts.

Klíčová slova v češtině

Agrese, násilí, zlost, nenávisť, pudy, předpoklady, motivy, faktory

Klíčová slova v angličtině

Aggression, violence, anger, hate, instincts, expectations, motives, factors

OBSAH

ÚVOD	7
TEORETICKÁ ČÁST	
1. POJEM AGRESE A JEJÍ DEFINICE	10
1.1 POJMY SOUVISEJÍCÍ S AGRESÍ	12
1.2 DRUHY AGRESE	14
2. PŘEDSTAVY O VZNIKU AGRESE	16
2.1 VROZENÁ PUDOVOST	16
2.2 AGRESE JAKO REAKCE NA FRUSTRAJÍCÍ SITUACI	20
2.3 BIOLOGICKÉ PŘEDPOKLADY	22
2.4 CHROMOZOMÁLNÍ PORUCHY	23
2.5 HORMONY	23
2.6 AGRESE Z POHLEDU NEUROPSYCHOLOGIE	24
3. MOTIVY AGRESE	26
4. DALŠÍ FAKTORY PODÍLEJÍCÍ SE NA AGRESY	30
PRAKTICKÁ ČÁST	
5. PRŮBĚH EMPIRICKÉHO VÝZKUMU	34
5.1 PŘEDPOKLADY A CÍLE VÝZKUMU	34
5.2 VLASTNÍ ŠETŘENÍ	35
5.3 METODA	36
6. VYHODNOCENÍ 1.ČÁSTI VÝZKUMU	40
6.1 OTÁZKA Č.1	40
6.2 OTÁZKA Č.2	42
6.3 OTÁZKA Č.3	43

6.4 OTÁZKA Č.4	44
6.5 OTÁZKA Č.5	45
7. FAKTOROVÁ ANALÝZA	49
8. VYHODNOCENÍ A OVĚŘENÍ HYPOTÉZ	55
ZÁVĚR	56
SUMMARY	57
SEZNAM LITERATURY	58
SEZNAM TABULEK, GRAFŮ A PŘÍLOH	60

Úvod

Člověk žije svůj život sám za sebe a nechce si připouštět ovlivňování druhými lidmi v jakékoli formě. A pak může přijít okamžik, kdy nás někdo druhý, nebo něco jiného vykolejí v takové míře, že nejsme schopni uvažovat v běžné, každodenní rovině, ale probudí se v nás zlost a pocit nutnosti odplaty. Dokáže nás to natolik zatemnit, že nemůžeme myslet na nic jiného, než: „Mám to odplatit, nebo přejít?“ Ale jak dlouho a za jakých okolností mohu podobné situaci předcházet.

Diplomovou práci jsem zaměřila na výskyt agrese v dnešní společnosti a její vnímání lidmi z města a vesnice.

O téma samotné jsem se začala zajímat přibližně ve čtvrtém ročníku VŠ, kdy jsem vnímala nejen klady velkoměsta, ale také zápory. Často jsem si kladla otázky, za čím se všichni lidé honí, proč se neomluví, když do někoho strčí. Lze se vůbec v tak velké anonymitě chovat jinak?

Odpovědi jsem hledala nejen v dostupné literatuře, ale také pomocí vlastního výzkumu, za jehož cílovou skupinu respondentů jsem zvolila jedince ve středním věku. Od nich očekávám, že mi pomohou s potvrzováním, nebo naopak vyvracením hypotéz a nebudou znehodnocovat samotné šetření.

Literatury ohledně agrese je poměrně dostatek. Ale při bližším prostudování jsem zjistila, že na téma vnímání agrese ve městě a na vesnici není v současné době dostupná, konkrétní publikace. Proto jsem čerpala z dílčích částí jednotlivých autorů a snažila se vyvozovat pro mé téma možné hypotézy. Autoři na sebe také často odkazují a přináší podobné informace.

V současné době se problematikou agrese zabývá z našich autorů například I. Čermák (z PSÚ), z jehož publikací jsem také vycházela. Dále J. Janata, J. Poněšický, P. Říčan a další.

Ze zahraničních autorů byl pro mě výchozí E. Fromm a především první kniha, kterou jsem na toto téma četla od P. G. Zimbarda: Moc a zlo. Jeho Stanfordský vězeňský experiment byl jedním z impulzů k volbě tématu na diplomovou práci.

Samotná práce je rozdělena na dvě části. Na teoretickou, kde je popsána agrese z obecného hlediska a na praktickou, kde je vyhodnocen zadaný výzkum. Cílem bylo

zjistit shody a rozdíly mezi vnímáním agrese lidí na vesnici a ve městě, jejich zpracování a získat některé doplňující informace k již uvedeným teoretickým znalostem.

Teoretická část

1.Pojem agrese a její definice:

K pochopení podstaty agrese je nutné si vysvětlit samotný pojem. Původ slova vychází z latiny od výrazu ad-gradior, gradit. Aggredi znamená kráčet, přibližovat se k někomu, vejít s někým ve styk. Slovní význam samotný neukazuje na tu skutečnost, zda jde o kráčení v pozitivním slova smyslu, či negativním. Většinou je však v našem jazykovém prostředí chápána negativně.

Velká část společnosti nemá ráda ambivalenci, ať již smyslovou, nebo pojmovou¹. Proto o „ agresorovi „ hovoříme jako o pachateli zla, původci něčeho špatného. V pozitivním slova smyslu jde o přirozenou hnací sílu každého člověka, která ale musí být usměrňována. Na agresivní jednání můžeme reagovat různě, vždy bude záležet, v jakých situacích se s ní setkáme.

Často si lidé pod termíny agresivita, násilí, představují události, které se děly v dřívějších dobách (bude se jednat o období středověku, válek), ale zapomínají, že v naší společnosti, převážně ve dvacátém století, se může vyskytovat skrytě v ještě větší formě, než by kdo z nás očekával². Pro velkou část populace se to tak stalo běžnou a denní záležitostí, která má poměrně trvalý charakter. Pro někoho je slovo agrese jen znakem fyzického týrání, kromě toho jde ale také o psychické a emoční ublížení, jako například zastrašování, zostuzení, vyhrožování a podobně. Může být chápána, jako násilné narušení práv jiného člověka, nebo ofenzivní jednání, či asertivní jednání. Na agresi můžeme pohlížet z mnoha úhlů. Existuje široká škála definic a přístupů, které se mění v závislosti na autorech a jejich zaměřeních.

Můžeme popisovat dva směry agrese³. První, úzce vyložený, rozumí agresi jako přímému poškozování druhého. Druhá definice značí mnohem širší rozměr v chování, který směřuje i k dosahování cílů a výhod. Jde o promyšlené jednání moderního člověka. Na některých univerzitách se přímo „vychovávají“ agresivní manažeři, ekonomové, lidé schopní zisku pro společnost, jdoucí po vrcholu.

¹ Janata, J. *Agrese tolerance a intolerance*. Praha, Grada 1999, str.19.

² Čermák, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. Žďár nad Sázavou, FAKTA 1999, str.7.

³ Janata, J. *Agrese tolerance a intolerance*. Praha, Grada 1999, str.19 – 21.

Agresi lze i legitimizovat. Někteří dokonce obhajují násilí, jako „nutné zlo“ pro dosažení vyšších společenských cílů. Sem lze zařadit i sport a bojová umění, jejichž součástí je rivalita a agrese s pevně danými pravidly.

Také je nutné rozlišovat mezi agresí a agresivitou. Agresí⁴ rozumíme jednání člověka, jehož cíl bude záměrně někomu ublížit a jinak ho poškodit, zatímco agresivita bývá brána jako trvalý osobnostní rys, určitá tendence, dispozice jednat agresivním způsobem. Proto člověk, který má vyšší míru agresivity má větší pravděpodobnost jednat agresivně.

Obecně se s ní můžeme setkat každý den, neustále, ale v okamžiku snahy ji konkrétně definovat narazíme na překážky. Je vůbec možné dopracovat se k obecné charakteristice agrese? Pokud ji zobecníme, můžeme ztratit mnoho specifických, charakteristických projevů, když ji zůžeme na některé konkrétní oblasti, ztratíme velký rozsah významů, které může zahrnovat. Může také vyvstat otázka, zda je vrozenou, či pudovou záležitostí.

Proto každý, kdo se chce zabývat tímto tématem, definuje agresí na základě okruhu, na který se zaměřuje, který chce zdůraznit. V odborné literatuře je pojem agrese, agresivita popisován převážně z hlediska psychologického (např.vztah agrese a emoce, agrese – motivace, atd.), biologického (vlivy hormonů, chromozomální poruchy, atd.), a sociologického (např.chování v davu).

Co to však tedy ve skutečnosti je? Na následujících stranách se pokusím osvětlit některé názory a myšlenky, jimiž se mnozí zabírali a považovali za stěžejní ve svém výzkumu a které určitým způsobem souvisí s tématem mé diplomové práce.

⁴ Petráčková, V., Kraus, J.(a kol.) *Akademický slovník cizích slov*. Praha, Academia 2001

1.1 Pojmy související s agresí

Zlost, vztek, hněv, nenávist, nepřátelství, zášť, asertivita, násilí, hostilita

Tyto pojmy mohou být pro někoho synonymem k negativně chápanému významu agrese, agresivity. Proto by bylo dobré si je vysvětlit a vymezit význam. Vycházela jsem z Čermáka, Frielingsdorfa a Křivohlavého.

„Hněv je podstatnou složkou zdravého způsobu života. Je bezpodmínečně potřebný pro naše přežití. Jde však o jeho konstruktivní, a ne destruktivní užití. Naše neschopnost tvořivého využití energie hněvu je největším ohrožením současné společnosti.“

Neil Clark Warren⁵

Když se řekne hněv, jsme ovlivněni různými negativními vzpomínkami a zkušenostmi, které se nám vybavují. Neumíme odlišovat od emoce a samotného aktu. Emoce hněvu, zlosti a vzteku vyvolávají určité jednání, které je buď konstruktivní, nebo destruktivní. Proto bychom si měli uvědomit, že jim většinou něco předchází, jsou to až sekundární emoce. Stav organismu je v pozici připravenosti, pohotovosti reagovat. Pokud se tak nestane, člověk může trvale „zatrpnout“.

Hněv je základní lidská emoce, která se spolu se zlostí může přeformulovat na nenávist. Je to upozornění na odlišnost postojů, názorů, které se objevily v našem okolí a je nutné je řešit pokud možno konstruktivně, aby nám přinesly užitek.⁶

Zlost je v některých situacích pouze sekundární reakcí, snažící se o zvládnutí smutku ze zklamání a odmítání. Projevuje se z velké části gesty, verbálními posunkami, zvýšeným hlasem, klením, atd., je však stále podřízena předem daným pravidlům a normám. Nemůže-li se projevit plně, působí nadále a postupem času přejde ve vztek.⁷

A vztek musí ven, je to afektivní jednání projevující se například i hlučným zacházením s věcí, rozbíjením, kopáním, které je nezaměřené na cíl. Po výbuchu vzteku přichází fáze uklidnění, která nepřináší vyřešení situace. Hněv se podobá

⁵ Křivohlavý, J. *Jak přežít vztek, zlost a agresi*. Praha, Grada 2004, str.7.

⁶ Tamtéž.

⁷ Frielingsdorf, K. *Agrese vytváří vztahy*. Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství 2000, str.14.

vzteku, je také spontánní, ale není v běžné mluvě tak často používán. Přesto je od nekontrolovatelného vzteku odlišen svým rozmyslem, zaměřením na cíl a zvážením všech rizik a následků.⁸

Zášť a z ní vyvěrající nepřátelství jsou dlouhodobější stavy, které potlačují jiné pocity. Zaměříme-li je na konkrétní cíl, přecházejí v nenávist.⁹

Nenávist je určitá vnitřní síla, která ovládá chování. Je to také afekt¹⁰, charakterizovaný trvalým přáním poškodit, nebo zničit nenáviděný objekt. Někteří často zaměňují nenávist za vztek, přestože vztek je pomíjivou, nikoli trvalou emocí, kterou člověk pociťuje vůči někomu, koho miluje.

Nemusíme se setkávat jen s viditelnými formami hněvu a zlosti. Lze je vysledovat i v řeči, projevování,...např.: slovní urážení, pomluvy za našimi zády. Nemusí docházet k narušování pravidel slušného chování a přesto ho nalezneme u lidí, kteří se k nám začnou chovat odměřeně, chladně, uzavřou se do sebe a mlčí, zlobí se a nemluví. Jiní použijí sarkasmu, ironie, náhodou „zapomenou“ vyřídit něco, pro nás tolik důležitého.

A jak často pociťujeme hněv a zlost? V běžném denním koloběhu prožijeme v průměru asi 8-10 zážitků těchto emocí¹¹. Častokrát si to ani neuvědomujeme, jde o něco „nespolečenského“ a co není přijatelné, nechceme vnímat.

Asertivita, je nenásilné, vlídné, ale pevné, otevřené projevení svého názoru. Je to vlastně určité právo jedince otevřeně rozhodovat o svých názorech a myšlenkách v rámci určitých pravidel¹².

Násilí někteří pokládají za část agrese, způsob jejího vyjádření. Násilí použijí, pokud někomu chci záměrně ublížit fyzicky. Obecně je tedy násilí podkategorií, ke které z velké části potřebují agresi, agresivitu, jako motivační zdroj, přesto násilí může být jen jedním z projevů agrese v chování.¹³

Hostilita je záporný postoj k jiným lidem, nebo jedinci, projevující se negativním hodnocením a kritikou. Pokud je spojena se záští, přejde v nenávist. A

⁸ Frielingsdorf, K. *Agrese vytváří vztahy*. Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství 2000, str.14.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ Dle akademického slovníku cizích slov (2001) jde o krátkodobé porušení duševní rovnováhy.

¹¹ Křivohlavý, J. *Jak přežít vztek, zlost a agresi*. Praha, Grada 2004, str.13.

¹² Petráčková, V., Kraus, J. a kol. *Akademický slovník cizích slov*. Praha, Academia 2001.

¹³ Čermák, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. Žďár nad Sázavou, FAKTA 1999, str.12.

oddělit od sebe nenávist a hněv není snadné. Protože „ hněv často zahrnuje hostilní postoje, které jsou ústřední pro nenávist, a nenávist někdy zahrnuje pocity znechucení, podrážděnosti či roztrpčení, které jsou typické pro hněv“.¹⁴ Zde vidíme provázanost mezi jednotlivými pojmy. Tím si lze vysvětlit, proč je někteří, ač neúmyslně, zaměňují.

1.2 Druhy agrese

Agresi lze v první řadě dělit na instrumentální a emocionální¹⁵. Instrumentální agrese, vědomě kontrolovaná, zprostředkovává dosažení vnějšího cíle. Pokud dojde k poškození druhé osoby, jedná se o druhotný efekt. Tato forma agrese se také jinak nazývá proaktivní¹⁶. Je to plánované jednání s úvahami o možných variantách průběhu. Naproti tomu stojí emocionální agrese. Se kterou se dle Čermáka v běžném životě setkáváme více. Jejím zdrojem je náhlé působení negativních emocí, hněvu, vzteku. Agrese zde není prostředkem, ale stává se sama o sobě cílem. Obě formy se většinou vyskytují ve vzájemné propojenosti.

Také bych zmínila klasifikaci Moyerovu¹⁷, který zformuloval hypotézu sedmi druhů agrese na základě podnětů a fyziologie. Ač byla sestavena na bázi chování zvířat, je užitečná i pro pochopení agrese lidské.

- **Predátorská agrese** – ve většině případů se jedná o mezidruhový útok na kořist.
- **Agrese mezi samci** – vnitrodruhová hierarchizace, převážně u samců.
- **Agrese vyvolaná strachem** – neumožňuje útěk, ohrožuje jedince.
- **Dráždivá agrese** – pravděpodobně jí předchází nějaká forma frustrace, která je vyvolána živými i neživými podněty.
- **Mateřská agrese** – je reakcí matky v situaci ohrožení jejího mláděte.
- **Sexuální agrese** – podobné podněty, jako při sexuálních reakcích

¹⁴ Čermák, I., Hřebíčková, M., Macek, P. *Agrese, identita, osobnost*. Tišnov, Sdružení SCAN 2003, str.136.

¹⁵ Čermák, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. Žďár nad Sázavou, FAKTA 1999, str.10 – 12.

¹⁶ Dodge, Coie, 1987, in Čermák, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. Žďár nad Sázavou, FAKTA 1999.

¹⁷ 1968, in Čermák, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. Žďár nad Sázavou, FAKTA 1999.

- **Agrese jako obrana teritoria** – dochází k ní při narušení vymezeného území. Nalezneme ji u vnitrodruhového i mezidruhového chování. Moyer ji později označil za špatně vymezenou, protože ji lze pozorovat i u jiných, výše uvedených typů.

Další hledisko dělení agrese se může týkat přímé (napadení fyzické, kopnutí, nebo verbální, nadávky, osočování,...) a nepřímé (ničení majetku daného objektu, nebo pomluvy). Do této kategorie spadá tzv. symbolická agrese, vyjadřovaná v kresbách, básních a dalších uměleckých dílech¹⁸. V původní psychoanalýze se sublimací, neboli převedením cíle společensky nepřijatelného k jinému, kladně hodnocenému, vysvětlovalo umění, kultura (převedení pudové energie, v našem případě destruktivní, k společensky hodnoceným cílům)¹⁹.

¹⁸ Čermák, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. Žďár nad Sázavou, FAKTA 1999, str.11.

¹⁹ Čáp, J., Mareš, J. *Psychologie pro učitele*. Praha, Portál 2007, str. 204 .

2. Představy o vzniku agrese

Existuje velké množství různých klasifikací agrese. Jedním z možných rozdělení je na vrozenou pudovost a na reakci na frustrující situaci. Mezi zastánce vrozené pudovosti patří Konrad Lorenz a Sigmund Freud. Do druhé kategorie lze zařadit např. Johna Dollarda a Neala E. Millera.

Velká je nejednotnost v názoru na vznik agrese²⁰. Může se jednat i o strach z agresivity samotné, jejímuž vlivu neuniknou ani psychologové. Pokud budeme bezpodmínečně stát za názorem, že agrese je vrozená, může to být interpretováno jako její omluva a zdůrazňována její neměnitelnost. Na druhé straně představa o naučenosti agresivního chování a agrese vůbec může vést k chybné představě o možnosti jejího odstranění prostřednictvím vhodné výchovy a odpovídajících sociálních podmínek.

2.1 Vrozená pudovost

Tento aspekt agrese je pokládán za vrozený faktor, který je dán a nelze se ho naučit. V člověku se hromadí energie, která se nedá odstranit a pokud dojde k celkovému naplnění a nedá se pojmout více, musí ven. Je dobré, pokud si ventilace ven nenajde za objekt někoho druhého, ale využije tuto energii konstruktivně, např. ve sportu, v zapálení do určité práce a podobně.

Podle Lorenze²¹ je „lidská agresivita pudem, který se sytí z nepřetržitě proudícího pramene energie a není nutně výsledkem reakce na vnější podněty. Lorenz tvrdí, že energie specifická pro určité instinktivní jednání se neustále hromadí v nervových centrech, které mají k příslušnému chování vztah“.²² Pokud tuto energii, která po nahromadění může „vybuchnout“, ventilujeme společensky akceptovatelným způsobem ven, dojde k očistě od negativní agrese. Člověk si podobně jako zvíře většinou nachází podněty pro tuto agresi sám, nemusí na ně pouze pasivně vyčkávat.

²⁰ Poněšický, J. Agrese, násilí a psychologie moci. Praha, TRITON 2005, str.21.

²¹ Konrád Lorenz přišel se zajímavou, i když již překonanou teorií, která byla postavena na základě dlouhodobého a náročného etiologického studia ptáků a ryb, na jejímž podkladě hledal paralely mezi chováním zvířat a lidí. Velká řada psychologů a neurologů jeho dílo *Takzvané zlo* odmítla, přesto se stalo pro mnohé bestsellerem. Co jiného by mohlo vyhovovat některým lidem, než myšlenka, že veškeré naše násilné chování má zvířecí povahu, která se nedá změnit.

²² Fromm, E. *Anatomie lidské destruktivity*. Praha, AURORA 2007, str.30.

Lorenz to nazývá „apetenční chování“. Tento biologický proces zajišťuje přežití individua, ale i celého druhu a umožňuje selekci silných, ochránců samic a rodin a zakládá určitou hierarchii důležitou pro přežití.²³ U člověka, který se řídí smluvními a společenskými pravidly, chybí dostatek podnětů k prokazování odvahy, bránění,...proto si hledá „náhrady“ v podobě válek, agrese uvnitř druhu,...a čím více se bude snažit žít dle mírumilovných pravidel, tím více bude vystupovat ona výše zmíněná agrese. Zvířata mají oproti lidem z agresivního chování, které je bezpečné, užitek, neboť se u nich během vývoje vyvinul instinkt, či zábrany chránící před sebezničením vlastního živočišného druhu. Člověk, podle Lorenze, pojal tuto instinktivistickou ideologii jako obranu před strachem z narůstající destruktivity a neschopnosti změnit běh světa směřující k sebezničení.

Proto by měla kritika Lorenzových myšlenek vycházet z druhého psychologického směru a to *behaviorismu*²⁴. Fromm vychází z F. B. Skinnera. Dle jeho „teorie sociálního učení“ člověk jedná, myslí a cítí tak, jak se mu to již osvědčilo. Používá tu metodu, která je pro něho úspěšná v dosahování cílů²⁵. Jedním z nejvýznamnějších představitelů tohoto směru je také Albert Bandura, který za agresivní chování označuje takové, jež není v souladu se schválenými sociálními pravidly. Lidé se podle jeho názoru učí agresivnímu chování, protože se jim to vyplatí. Možnosti nápodoby přichází v dětství a i v adolescenci. Také díky vlastní zkušenosti, nebo pouhým pozorováním druhých²⁶. Proto také Bandurova teorie vyvolala ohlas ohledně prezentování agrese v médiích²⁷.

Obě uvedené teorie ale nepřikládaly dostatečný důraz na dva rozdílné typy agrese u člověka.²⁸

První typ, který je společný se zvířaty, je fylogeneticky programovaná reakce s cílem podnět napadnout, či uprchnout při ohrožení organismu. Tato obranná, neboli

²³ Lorenz, K. *Takzvané zlo*. Praha, Mladá fronta 1992.

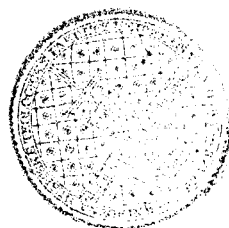
²⁴ „Behaviorismus se obvykle vymezuje jako myšlenkový směr, který uznává pozorovatelné chování „živých organismů“ za jediný oprávněný předmět zájmu psychologie. (Drapela, V.J. Přehled teorií osobnosti. Praha, Portál 1997, str.73. Jedná se o experimentální, scientistický, metodologický přístup.

²⁵ Fromm, E. *Anatomie lidské destruktivity*. Praha, AURORA 2007, str.15.

²⁶ Hayesová, N. *Základy sociální psychologie*. Praha, Portál 1998, str.119.

²⁷ Viz níže v kapitole 4.

²⁸ Fromm, E. *Anatomie lidské destruktivity*. Praha, AURORA 2007.

benigní agrese, pomáhá k přežití jedince a druhu a mizí v okamžiku, kdy nebezpečí pomine. Druhá, zlá, neboli maligní agrese je destruktivní, je to krutost.

Je to specifická lidská záležitost, která se u většiny savců nevyskytuje a ani není fylogeneticky programovaná. Nemá žádný účel, není pro biologické přizpůsobování, jejím „účelem“ je pouze uspokojování vlastních potřeb, žádostí a rozkoše, kterou poskytuje.

Leckde Lorenz zachází tak daleko, že každou lidskou agresi, i nutkání zabít, ...pokládá za projev biologické agresivity, která se na základě působení mnoha faktorů mění z užitečné na destruktivní. Tato hypotéza je ale díky množství empirických dat téměř neudržitelná²⁹. Člověk je jediným primátem, který zabíjí a mučí stejný druh bez ekonomických i biologických důvodů, stačí mu pouhé uspokojení.

A proto je důležité rozlišit zdroje benigně-obranné a maligně-destruktivní agrese. V tomto případě je podle Fromma nutné odlišovat pud a charakter³⁰.

Rozdíl je v tom, zda jde o pohnutky z fyziologických potřeb, nebo o specificky lidské vášně, podmíněné charakterem, které jsou reakcemi na „existenční potřeby“ člověka zakořeněné v samotných podmínkách lidské existence. Právě pro člověka je tolik specifické, jak se liší dominancí různých vášní, které mohou být pokusem člověka dát životu smysl, přesáhnout pouhou existenci. Fromm je zastáncem názoru, že v člověku jsou zastoupeny oba druhy agrese, jak benigní, tak také maligní, která je vyvolávána silnou frustrací existenčních potřeb, vyskytující se u lidí, jako následek nevhodných sociálních podmínek. Maligní, neboli destruktivní agresi lze rozdělit na dvě, které se nejčastěji objevují a to jsou:

- a) sadismus, vášeň, chtíč neomezené moci nad jinou vnímající a cítící bytostí. Takový člověk respektuje mocné a slabými opovrhuje. Lze u něho vysledovat určitou xenofobii. Vystupňovaný sadismus („cílem

²⁹Fromm, E. *Anatomie lidské destruktivity*. Praha, AURORA 2007, str.17.

³⁰ „Pudové tendence jsou vrozené“ (Vágnerová, M. *Úvod do psychologie*. Praha, Nakladatelství Karolinum 2002, str.63.) Vášně jsou zakořeněné v charakteru, jsou sociobiologickou kategorií. Přestože neslouží čistě k fyzickému přežití, jsou mnohdy ještě silnější, než pudy. Jsou něčím, jako „kořením života“. Vášně nepřichází až po uspokojení „nižších“ potřeb, jsou v samé podstatě lidské existence. Ony dávají životu smysl, proč ho žít. Vášněmi je člověk člověkem a ne věcí (Fromm, E. *Anatomie lidské destruktivity*. Praha, AURORA 2007).

sadismu je přeměnit člověka ve věc, něco živého v něco neživého, poněvadž úplnou a absolutní kontrolu ztrácí živá bytost podstatnou kvalitu života – svobodu³¹), přejde na-

- b) nekrofilii, náklonnost ke všemu, co je mrtvé, zkažené, mechanické nutkání ničit život³².

Otázkou pudů se zabýval také S. Freud. Ve své době se odlišil od předchozích badatelů tím, že všechny pudy, které byly do té doby popsány (viz níže James a McDougall), shrnul zprvu do dvou kategorií, pudu pohlavního a pudu sebezáchovy.

V této první etapě bral agresivitu, jako pudový mechanismus, který je vyvoláván vždy vnějšími podněty, nějakou frustrující situací, která, pokud je to možné, směřuje ven, na své okolí. V takové situaci může nastat hněv, neboť podnět je natolik silný a okolnost nedovoluje ventilovat zjevně agresi, že hněv představuje určitou „ochranu“, před výbuchem. Poté přišel zlom (kolem dvacátých, třicátých let) a Freud stanovil novou dichotomii, pud života-eros a pud smrti-thanatos, konstruktivní a destruktivní tendence. Pud smrti chce život rozložit, vrátit do původního stavu, oproti tomu pud života, sexuální pud směřuje k sebezáchově. Vyslovil myšlenku, že člověk je ovládán impulsy k sebezničení, či zničení druhých. Nemůže tomu příliš bránit a z toho tedy plyne, že jeho teorie pudu smrti není agresivní reakcí na určité podráždění, ale je to trvalá, působící síla, která je zakořeněná v lidském organismu³³. Dle Freuda je pud smrti silou biologickou, působící ve všech organismech. To by ale znamenalo, že bychom do nich museli zařadit i zvířata. Pro tuto domněnku však neexistuje žádný důkaz.

Kde nejzřetelněji můžeme pud smrti vidět? Stejně jako u Fromma, v patologických případech masochismu a sadismu, u anorektiků, těžkých depresí, v pocitech ztráty sebe sama a života. Freudovy představy o agresivitě nejprve vycházely z toho, že agresivita je jedna ze složek sexuálního pudu. Později ale

³¹ Fromm, E. *Lidské srdce*. Praha, Nakladatelství Josefa Šimona 2000, str.30.

³² Fromm, E. *Anatomie lidské destruktivity*. Praha, AURORA 2007.

V tomto případě jde o termíny psychoanalýzy, v sexuologii je sadismus charakterizován, jako sexuální potěšení ze způsobování bolesti někomu druhému. Nekrofilie je sexuální úchylka projevující se erotickou náklonností k mrtvolám.

³³ Fromm, E. *Anatomie lidské destruktivity*. Praha, AURORA 2007.

vyslovil myšlenku, ve které hovoří o agresivitě jako vlastnosti, jež náleží k určitému instinktu spjatému s egem, která se nenávistí brání proti překážkám a venkovním podnětům, bránícím uspokojení sexuálních potřeb a pudu sebezáchovy³⁴.

Lorenzova i Freudova koncepce má některé podobnosti, ale i rozdíly. Společnou mají „hydraulickou myšlenku“ agresivity³⁵, i když její původ vysvětlují různě. Ta se také objevila už u jejich předchůdců, Williama Jamese a Williama McDougalla, instinktivistů na přelomu devatenáctého a dvacátého století, kteří analyzovali velký počet pudů odpovídajícím různým typům chování (např. pud bojovnosti, lovu, hry,...)³⁶. Hlavní rozdíl jejich teorií byl, že Lorenz na rozdíl od Freuda chápal agresi jako konstruktivní a nikoli destruktivní pud, neboť agresivní chování je výsledkem přírodního výběru a napomáhá přežití jedince. Tedy pud agrese má smysl pouze společně s emocí strachu, která vyvolává instinktivní chování na základě podnětu z prostředí.

2.2 Agrese jako reakce na frustrující situaci

V současnosti je s frustrací původ agrese spojován nejčastěji. Frustraci lze vyložit jako bezvýsledné úsilí, pocit zklamání atd., kdy je nám bráněno v uspokojení důležitých potřeb³⁷.

Jedním z prvních pokusů experimentálně ověřit vztah frustrace-agrese byl popsán v roce 1939 Johnem Dollardem a Nealem E. Millerem a tato frustrační hypotéza se od té doby stala vlivnou teorií. Nesoustřeďují se jen na osobnost se specifickými dispozicemi k agresivnímu chování, ale převážně na situace provokující agresivní chování téměř u každého³⁸. Přesto jí nelze přikládat univerzálnost, neboť rozsah výkladu je široký a jejich formulace vedla k názoru, že agresivní jednání je reakcí na každou frustraci.

³⁴ Tamtéž.

³⁵ Dle myšlenky tlaku nahromaděné páry, či vody v uzavřené nádobě. McDougall hledal analogii pudu s komorou, kde se uvolňuje plyn. Ten je nutné čerpat, nebo uvolňovat během nějaké aktivity.

³⁶ Fromm, E. *Anatomie lidské destruktivity*. Praha, AURORA 2007.

³⁷ Čáp, J., Mareš, J. *Psychologie pro učitele*. Praha, Portál 2007, str. 200.

³⁸ Čermák, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. Žďár nad Sázavou, Fakta 1999, str. 33.

Mezi jejich kritiky patří např. Bandura, zdůrazňující různost reakcí na frustraci. Taktéž Seligman³⁹, který poukázal na fakt, že dlouhodobá frustrace může naopak vést k pasivitě. Tento stav nazval *naučenou bezmocností*.

Další autoři⁴⁰ jsou zastánci názoru, že frustrace není spolehlivým signálem agrese, nebo alespoň není nejsilnějším podnětem. Frustrace je způsobena jak druhým člověkem, tak i vlastním selháním při neschopnosti dosáhnout cíle. Velikost frustrace závisí na velikosti potřeb a na míře jejich inhibování. S měnící se intenzitou frustrace se úměrně k ní mění také intenzita agresivních impulzů. Způsob, jakým je agrese vyjádřena a objekt, na který směřuje, závisí na aktuální situaci a na kontrolních mechanismech působících v daném okamžiku. Bude-li kontrola dostatečně silná, aby zabránila vyjádření agrese navenek, může se agrese obrátit k jedinci samotnému. Ve vyhocených situacích se jedinci trestají sami, neboť svůj nezdar chápou jako ukazatel svých špatných vlastností.⁴¹ Pokud je agrese vyjádřena navenek, obrátí se proti zdroji frustrace, nebo proti zástupnému objektu.

Dále může být vyvolána negativní emoce, nejčastěji hněvem, který směřuje k agresivitě pro její překonání. Čtyři faktory navozující vztah frustrace-agrese jsou:

- A) Strach z potrestání, proto dochází k rezistenci agrese.
- B) Náhradní cíl, kdy agresor přemění přímou agresi na nepřímou (ničení předmětů patřící osobě, vůči které měla být agrese namířena).
- C) Přemístění agrese, například fenomén obětního beránka.
- D) Redukce tenze, „agrese redukuje tenzi, nebo pud, což činí další agresi méně pravděpodobnou“⁴².

Frustrace nevyvolává pouze agresi, ale i bezúčelné regresivní chování, pocity úzkosti a bezmoci. Velký vliv můžeme vysledovat také u kognitivních kompetencí, směřujících k úvahám o možnostech a alternativách v chování. Nepomíjitelný je vliv osobní úrovně dráždivosti⁴³.

³⁹ 1975, in Hayesová, N. Základy sociální psychologie. Praha, Portál 1998.

⁴⁰ Např. Buss, 1966, in Čermák, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. Žďár nad Sázavou, Fakta v.o.s.1999.

⁴¹ Čáp, J., Mareš, J. *Psychologie pro učitele*. Praha, Portál 2007, str. 200 – 203.

⁴² Čermák, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. Žďár nad Sázavou, Fakta v.o.s.1999, str.34.

⁴³ Tamtéž.

2.3 Biologické předpoklady⁴⁴

At' už se na agresi podíváme z různých úhlů pohledů, určitá biologická podmíněnost je také patrná. Je velké množství studií, které přinášejí málo důkazů pro hereditu agrese, naopak jsou také jiné, které dokazují důležitost genů na agresivní chování spíše, než vlivy prostředí⁴⁵. Velmi často „badatelé, kteří biologické antecedenty sledují, své nálezy ochotně spojují s psychologickými, sociálními, nebo kulturními interpretacemi“⁴⁶. „Biologickou podmíněnost agresivního chování však nelze popřít. Nálezy týkající se hereditu, fyziologických, neurofyziologických a chemických substrátů a mechanismů agrese, pomohou porozumět především extrémním případům, v nichž dochází ke koincidenci patologické biologické dispozice s posilujícími psychickými a sociálními faktory.“⁴⁷ V odborné literatuře to srozumitelně vysvětluje kromě Čermáka také Janata.

Vliv dědičnosti se nejsnadněji dokazuje na monozygotních dvojčatech. Vždy se ale musí brát v zřetel, že vyrůstají ve stejném prostředí. Velký vliv má také podobnost, vedoucí k tendenci se k nim chovat, jako by byli totožní. Na základě zkoumání bylo zjištěno, že monozygota⁴⁸ spolu sdílí daleko více altruismu, empatie, agresivitu, asertivitu atd., než například dizygota.⁴⁹

Čermák popisuje výzkum kriminálního chování adoptivních dětí, pokud má podobnou minulost biologický otec, adoptivní, či oba. Bylo zjištěno, že vliv biologického otce je nejvýznamnější, ale největší procento kriminálních dětí bylo nalezeno v případě kombinace obou, kde adoptivní otec byl „pouze“ podpůrným faktorem pro geny. Nelze určit, jaké trestné činy převládají, nemusí jít jen o násilné, ale i o různé majetkové. Dítě si tedy nese tendence nerespektovat zákony a dané normy, dědí impulzivitu a snahu být dominantní. Geneticky podloženou biologickou abnormalitu můžeme nalézt i v rodině, kde se jeden jedinec chová výrazně agresivně a přitom zbytek je „normální“. Tedy rodinné prostředí není patologické.

⁴⁴ Pokud je ovšem něco v lidském chování podmíněno biologicky, tak se to na úrovni psychologie projevuje jako pudová záležitost.

⁴⁵ Čermák, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. Žďár nad Sázavou, Fakta v.o.s.1999, str.15.

⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁷ Čermák, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. Žďár nad Sázavou, Fakta v.o.s.1999, str.15.

⁴⁸ Jednovaječná dvojčata.

⁴⁹ Dvojvaječná dvojčata.

2.4 Chromozomální poruchy

Sklon k agresi má například jedinec, jehož chromozomální karyotyp je XYY, přebytečné Y je nejčastěji spojováno s agresivním a antisociálním chováním u mužů z průměrné rodiny. Chromozom Y ovlivňuje produkci hormonů, které zvyšují maskulinní charakter sexuálních orgánů a potlačují jejich femininní charakter. Pokud je tedy o jedno Y více, vylučují se ve větší míře mužské hormony, je zřetelnější nárůst svalové hmoty, a tělesné hmotnosti⁵⁰.

Podobnou analogií je vysvětlováno agresivní chování i u žen, která je opřena o hypotézu s chybným počtem chromozomů X⁵¹. V takovém případě pak vzniknou karyotypy XO, nebo XXX.⁵² Výsledky z různých studií však ukazují irelevantnost této definice. Lze shrnout, že vliv abnormalit, ač leckdy prokazatelný, u chromozomů X a Y na agresi nelze doložit.

2.5 Hormony

Lze předpokládat, že i neurochemický systém může mít vliv na agresivní jednání jedince⁵³. U mužů se to dá předpokládat vzhledem ke zvýšené produkci testosteronu⁵⁴, neboť bylo zjištěno, že osoby, které spáchaly násilný čin bez předchozí provokace, měly vyšší hladinu testosteronu, než ti, kteří byli ve vězení za násilí v obraně, či sebeobraně. Z toho můžeme usoudit, že hladina testosteronu může mít vliv na agresivní chování, které se ale projeví jen tehdy, pokud se současně vyskytne i určitý podnět. U žen je vztah mezi projevy agrese a pohlavními hormony

⁵⁰ Existuje také myšlenka, že karyotyp XYY je sice spojen s kriminálním chováním, ale též s nižší inteligencí, není tedy spojen specificky pouze s agresivitou. (Čermák, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. Žďár nad Sázavou, Fakta v.o.s.1999, str. 17).

⁵¹ Čermák, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. Žďár nad Sázavou, Fakta v.o.s.1999, str. 17 – 18.

⁵² Ženy XO by měly podle hypotézy vykazovat více agrese, než XX a XXX by se měly chovat méně agresivně, než XO.

⁵³ Čermák, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. Žďár nad Sázavou, Fakta v.o.s.1999, str. 18 – 19.

⁵⁴ Mužský pohlavní hormon vzniká ve varlatech (v menší míře ho mají také ženy), ovlivňuje především vývoj pohlavních orgánů a druhotných pohlavních znaků.

ještě méně jasný. Někteří hovoří o vlivu snížení hladiny progesteronu⁵⁵ během menstruace, podobnou funkci má i prolaktin⁵⁶, také snižuje míru agresivity.

Přesto přímý vztah mezi hormony a agresí není. Lze nalézt souvislost mezi hladinou testosteronu a osobnostní charakteristikou. Tito jedinci vyhledávají jedinečné zážitky, pokud možno spojené s dominancí a asertivitou. V adolescenci to může vyvolat sociabilní, sebejisté, až asertivní jednání, které je podmíněné nekonformitou vůči konvenčním pravidlům chování, s tím může souviset také vysoké postavení ve skupině vrstevníků⁵⁷. Obecně lze shrnout, že samotné agresivní jednání pravděpodobně zvyšuje hladinu testosteronu a naopak, vysoká hladina testosteronu může posilovat agresivní reakce.

2.6 Agrese z pohledu neuropsychologie

Mezi důležité a klasické techniky zkoumání centrálního nervového systému patří diagnostika pomocí EEG, neboli elektroencefalografu. Pracuje na bázi zaznamenávání aktivity mozkových vln. Při studiu mozkových vln během několika výzkumů se zjistilo, že existuje významný rozdíl v EEG mezi pachateli násilných činů a normálními jedinci.

Mozkové struktury, ve kterých jsou lokalizována centra pro dispozice k agresi, se nacházejí v cerebrálním kortexu i v subkortikálních oblastech.⁵⁸ Existují dvě hlavní oblasti související s agresí: limbický systém (mající vliv na základní pudy a emoce), cerebrální kortex (spojení s kognitivními funkcemi)⁵⁹.

Limbickému systému se přisuzuje funkce kontroly emocí. Hippocampus tlumí agresi, oproti tomu jádra amygdaly jsou svými impulsy posilovači agresivního jednání. Korové oblasti jsou spojovány se sociálním učením, selekcí odpovědí a anticipací důsledků⁶⁰.

⁵⁵ Ženský pohlavní hormon, důležitý pro udržení těhotenství.

⁵⁶ Hormon, který má za funkci stimulaci tvorby mléka v prsu.

⁵⁷ Čermák, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. Žďár nad Sázavou, Fakta v.o.s.1999, str.18 – 20.

⁵⁸ Mozková kůra a podkorové oblasti.

⁵⁹ Jsou nezbytné pro učení, rozhodování,...

⁶⁰ Čermák, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. Žďár nad Sázavou, Fakta v.o.s.1999, str.21 – 24.

Agrese je přesto většinou celek složený ze vzájemného působení hormonů, neurotransmiterů⁶¹, neurálních systémů, podnětů z prostředí a různých dispozic.

⁶¹ Neurotransmitery – jedná se o nízkomolekulární chemické látky, které přirozeným způsobem vznikají v nervové soustavě a přenášejí vzruchy. Jednou z důležitých funkcí je právě kontrola agrese. V některých případech je lze použít, jako léčiva při neurologických a psychiatrických nemocech. Např. nízká hladina serotoninu bývá prokazatelná u násilnického jedince.

3. Motivy agrese

Motivů agrese je bezesporu velké množství a je velice těžké je jednoznačně definovat. Z velké části k agresi dochází pocitem ohrožení, napadením identity. Proto bych citovala I. Čermáka, který uvádí, že...“...agrese, jako prostředek posilování vlastní sociální hodnoty (identity) je sycena především následujícími motivy: a) sebepotvrzením, b) odplatou, c) spravedlivým rozhořčením, d) opovržením, e) zajištěním výhody posilujícím vlastní identitu, f) atribucí úmyslu⁶².

Motiv sebepotvrzení slouží k nastolení respektu a vzbuzení úcty druhých. Agrese se v tomto případě často obrací i proti neprovokujícím objektům. Klasickým příkladem je šikana na školách. *Setkala jsem se s člověkem, který má podobnou zkušenost z druhého stupně ZŠ. Před jeho příchodem třída neprojevovala jakékoliv známky abnormalit. To se změnilo s příchodem výše zmíněného. Agresora budu značit Petr, oběť Danu. Petr byl prominentem třídy, vynikal v učení a i v dalších oblastech a zřejmě si na tomto postavení zakládal. Dana, ač to nebylo úmyslné, se stávala lepší v učení a evidentně i v různých odvětvích sportu. Petr v této situaci začal ztrácet postavení u učitelů, na které byl zvyklý. A tento moment byl pro něho natolik skličující, že začal poštvávat proti Daně nejen skupinu lidí ve svém okolí, ale i z dalších tříd. Někdy docházelo i k fyzickým útokům. Tímto způsobem si vydobýval své ztracené postavení a dokazoval si nadřazenost nad Danou. Tato situace se bohužel vyřešila až přechodem na SŠ. Tento příklad navazuje na další motiv, který zde můžeme také vypožorovat.*

Motiv odplaty se objevuje v případech, kdy se budeme domnívat, že nám někdo záměrně ublížil. I zde se odplácející snaží vrátit zpět svou poškozenou identitu. Jistá analogie s příkladem výše je patrná. Když Petr nabyl dojmu, že mu je křivděno a že Dana snižuje jeho sociální pozici, došlo u něj k vyvolání negativní emoce, která je

⁶² Čermák, I.: *Agrese, osobnost a vztah k vlastnímu já*. In: *Agrese, identita, osobnost* (Ed. Ivo Čermák, Martina Hřebíčková, Petr Macek), Tišnov, SCAN 2003.

klasickým spouštěčem agrese. Prožíval křivdu a nutnost získat své postavení zpět. Na začátku použije spíše psychickou formu agrese, v našem případě jako typickou snahu o vyřazení z kolektivu a nekomunikaci s „obětí“. Tento způsob agrese je častěji prisuzován inteligentnějším jedincům. Méně inteligentní lidé se při jakékoli křivdě, ohrožení vlastního sebepojetí, uchylují k fyzické agresi⁶³. Celková situace se může zacyklit a oběť bude zpětně reagovat na útoky agresora a naopak. Ze strany oběti se nemusí jednat o úmyslnou odplatu, stačí, že se nesníží a neztratí svou tvář. Tím ukáže sílu své osobnosti a nepoddajnost, což přispívá k dalším útokům.

Motiv spravedlivého rozhořčení je doprovázen pocitem ponížení a znehodnocení. Jedná se o příklad intenzivní emocionální reakce. Oběť útoků se spíše bude snažit o zmírnění ponížení.⁶⁴ Někdy je tento motiv nazýván „spravedlivý hněv“, protože fyziologické koreláty (např. nabuzení) klasického hněvu a spravedlivého rozhořčení jsou téměř totožné. Rozdíl je především ve zřetelnějším si uvědomování pocitů, křivdy.⁶⁵

Motiv opovržení – „Výrazem tohoto motivu je záměrná verbální, neverbální či metakomunikační inzultace⁶⁶ vyjadřující nerespektování, nebo opovržení druhými“⁶⁷. Jako v předchozích motivech, i zde je napadána identita jedince, která může přejít v „začarovaný“ kruh neustálého urážení. Tento druh agrese je velice často používán mezi mladými lidmi. Dle mého názoru bych sem zařadila i hudební styl rap, který je součástí Hip Hopové kultury. Jde o spojení mluveného slova s hudbou, jehož vznik se počítá od sedmdesátých let 19. století v USA. Dříve byl rap doménou převážně černochů, kteří přišli z latinské Ameriky. Do svých textů vkládali nespokojenost a agresi vůči okolí, neboť dlouhou dobu žili v černošských ghettech.

⁶³ Čermák, I.: *Agrese, osobnost a vztah k vlastnímu já*. In: *Agrese, identita, osobnost* (Ed. Ivo Čermák, Martina Hřebíčková, Petr Macek), Tišnov, SCAN 2003.

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ Tamtéž.

⁶⁶ Slovní napadení, potupa,...

⁶⁷ Čermák, I.: *Agrese, osobnost a vztah k vlastnímu já*. In: *Agrese, identita, osobnost* (Ed. Ivo Čermák, Martina Hřebíčková, Petr Macek), Tišnov, SCAN 2003.

Nyní je tato kultura velice populární a rozšířená po celém světě. Co oslabuje její původní myšlenky, je velká komercializace, projevující se ve všech odvětvích tohoto stylu. Přesto je možné se dočíst, že v Americe jsou stále gangy, které hudbou a slovy proti sobě bojují. Bohužel nejen hudbou, do které jsou vkládána silná slova proti konkrétním cílům (pro laika nesrozumitelná z důvodu slangu), ale také násilím. Osobně si tuto formu agrese spojuji s velkým městem, skupinami dětí a mládeže, krátící si čas utvářením „part“, které si nárokují konkrétní území, nebo si v daném okolí budují pověst, násilnou, nebo pouze slovní formou. Nedílnou součástí je také graffiti, které častěji nacházíme ve velkých městech, než na vesnicích. P. Zimbardo se k vandalismu a sprejerství vyjadřuje, jako ke snaze jedince o veřejnou známost ve společnosti, která jej odosobňuje. Nedává mu legitimní možnost projevu pro osobní uznání⁶⁸.

Motiv atribuce úmyslu, neboli přisuzování významu úmyslu, ke kterému dochází při dosahování konkrétních cílů. „Ohrožený“ jedinec si vykládá činy nekonstruktivně a vztahuje si je ke své osobě.

Motiv zajištění výhody pro posílení vlastní hodnoty. Ztracenou hodnotu mají mnozí lidé tendenci kompenzovat snižováním druhých. V tomto případě se agrese projevuje spíše ve verbální rovině. Jako příklad mě napadá situace, kdy student vysoké školy nastoupí do zaměstnání a jeho přímý nadřízený nebude po jeho dostudování dosahovat stejné kvalifikaci. V případě, že jde o sebestředně uvažujícího člověka, který si není sám sebou jist, začne tento „handicap“ kompenzovat narážkami a ponižováním podřízeného. Nedokáže ocenit, ale při každé příležitosti upozorní na chyby a nedostatky. Osobně mám s tímto druhem jednání zkušenost také, kdy mi v několika situacích bylo odpovězeno: „no jo, vy vysokoškoláci...“. Bylo to ironické a v okamžicích, kdy jsem si nebyla jistá dalším postupem v práci.

Pro srovnání uvádím i další formulaci motivů pro vznik agrese s následným násilím od Montaua⁶⁹:

⁶⁸ Zimbardo, P. *Moc a zlo*. Břeclav, MORAVIAPRESS 2005, str. 52.

⁶⁹ (1996, in: Poněšický, 2005).

- 1) Napětí z přítomné frustrace, přibývajících stresu bez možnosti řešení.
- 2) Násilí, jako výraz nevole a protestu.
- 3) Agrese k nabytí sebeúcty, sebevědomí, potlačení slabosti.
- 4) Agrese s motivem získání hierarchického postavení ve společnosti.
- 5) Agrese z důvodu sebepotvrzení si účinku a vlivu vlastního chování.

Při výsledném shrnutí zmíněných motivů dojdeme k závěru, že v běžném životě se všechny uvedené motivy vzájemně prolínají a ovlivňují. V současné postmoderní době je nárůst agrese ovlivňován přehnaným lpěním na individualismu, kterým se tato doba vyznačuje⁷⁰. Jedinec je nucen se prosadit v konkurenci, tím se zaměřuje hlavně sám na sebe a tato jeho sebestřednost (ve vyhrčené podobě „narcistní proud“⁷¹) ho vede k nerespektování daných společenských norem, k rozpadu sociálních vazeb a libovůli. Aniž by si to sám uvědomil, může být agrese reakcí na frustraci v důsledku absence sounáležitosti s okolím. Většinu jedinců stav „osamocení“ neuspokojuje, dochází u nich k regresi, tedy navracení se zpět, v této situaci ke „skupinovému“ jednání (skupinové jednání se vyznačuje vzájemnou vztahovou závislostí mezi jednotlivými členy, kteří vyznávají společnou ideologii regulující jejich „život“. Tato ideologie je také odlišuje od ostatních skupin a upevňuje je v ohraničený celek)⁷². Následkem toho se lidé identifikují s myšlenkami vůdců, vstupují do sekt, kde jednají ve vůli „pána“ a jejich individualita se rozplyne do celku. Vítězí zde odmítnutí jinakosti, do popředí se dostává heslo „kdo není se mnou, je proti mně“⁷³, tedy „kdo není s námi, je proti nám“.⁷⁴ Tím dochází k rozpadu pozitivně vnímaného individualismu v postmoderně. Velké množství společenských systémů v sobě již násilné prvky obsahuje (např. extremistické strany, převážně navazující na ideologii Německa z druhé světové války), nebo se násilím brání změnám (např. současná vládnoucí junta na Barmě).⁷⁵

⁷⁰ Poněšický, J. *Agrese, násilí a psychologie moci*. Praha, TRITON 2005.

⁷¹ „narcismus je zalíbení, zamilovanost do vlastní osoby, špatný je ten, který přeroste v patologii“.

⁷² Mikšík, O. *Hromadné psychické jevy (Psychologie hromadného chování)*. Praha, Karolinum 2005, str. 8.

⁷³ Poněšický, J. *Agrese, násilí a psychologie moci*. Praha, TRITON 2005, str.105.

⁷⁴ V tomto případě nemusí existovat konkrétní motiv odklonu od individualismu, stačí strach ze ztráty kolektivu, sounáležitosti.

⁷⁵ Více o pojmu dav, skupina, sociální nákaza v další kapitole.

4. Další faktory podílející se na agresi

Jednou z dalších otázek týkajících se agrese, agresivity jsou mechanismy, které se kromě pudů, dědičnosti a již výše zmíněných příčin podílejí na vzniku agrese. Myslím, že tyto faktory jsou velice individuální, každý jedinec má například jinou míru vznětlivosti a reaktivity na podněty z okolí. V následujících odstavcích se pokusím postihnout ty, které jsou dle mého názoru nejprokazatelnější a hrají roli ve srovnání města s vesnicí.

Mezi důležité a neopomíjitelné patří faktory prostředí. Lidé inklinují k agresi spíše v **hlučnějším prostředí**, než v tichém⁷⁶. Nutno podotknout, že na to má také vliv míra ovlivnitelnosti úrovně hluku pro potencionálního agresora.

To je jeden z důvodů, proč si nemyslím, že je dobré, když se v několika posledních letech stěhují firmy do prostor zvaných open-space. Zde je míra ovlivnitelnosti hluku opravdu malá, a tím dochází k častějšímu riziku působení stresorů.

V těchto podmínkách hraje důležitou roli také samotné prostředí. R. Dahlke popisuje experiment provedený biologem J.B.Calhounem⁷⁷. Pokusem na krysách potvrdil hypotézu, že s narůstající hustotou populace v uzavřeném životním prostoru, narůstá míra agresivního chování. Toto „kryší“ chování přirovnává k lidskému, kdy v ulicích velkých měst je vyšší míra agrese, než v řídce osídlených oblastech. Ještě jeden zajímavý jev přinesl výše zmíněný pokus. Krysy ve velkém prostoru vykazovaly hierarchické znaky, jedna část skupiny byla uprostřed, kde probíhal boj o prostor a druhá část se pohybovala v okrajových zónách bez známek boje. Přesto se pokoušely proniknout do středu také, přestože tam na ně nečekalo nic dobrého. I zde vidí Dahlke analogii s lidmi, kteří žijí na vesnicích v relativně klidném prostředí a stěhují se do velkoměst. Některým se nesplní očekávání, skončí na okraji a začnou zažívat frustraci, která se může projevit zvýšenou kriminalitou⁷⁸. Dalším stimulujícím prvkem pro vyvolání větší míry agrese může být **horko**⁷⁹.

⁷⁶ Hayesová, N. Základy sociální psychologie. Praha, Portál 1998, str.120.

⁷⁷ Dahlke, R. *Agrese jako šance*. Praha, Ikar 2005, str. 26.

⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁹ Baron a Bell (1975, in Hayesova, 1998) se domnívají, že k nepokojům a fyzickému napadání dochází spíše během horkých, letních večerů. Tuto jejich hypotézu ale nedokáží nějak konstruktivně vysvětlit.

Agrese může být vyvolána dalšími dílčími aspekty strádání. Převážně pocity **hladu, žízně**, atd.. Jedinci je odpírána základní potřeba jeho existence. Tím se může uchýlit k chování, které by u něj za jiných okolností nepřicházelo v úvahu.

Jako další okolnost, která může podporovat agresivní projevy, je začlenění v davu („psychologii davu, jako projev hromadného chování⁸⁰ určité skupiny lidí“). Termín psychologie davu je spojen v naší odborné literatuře se jménem Gustava Le Bona, ale také např. S. Freuda a P.Zimbarda. Tomuto termínu dostalo pozornosti v souvislosti se vznikem a rozvojem sociologie a jejích psychologizujících pohledů na události dané doby⁸¹, Le Bon zastával názor, že pokud se jedinec stane součástí masy, davu, ztrácí svoji osobnost.⁸² Ztotožní se s tzv. *skupinovou myslí*, či *duší davu*, která je primitivní, a jednání davu se tím stává emotivní, nerozvážené, vrtošivé, až destruktivní.⁸³ Dle Le Bona obsahuje 3 mechanismy:

- Sugestibilita – je určité podmaňování vedoucí k nákaze
- Nákaza – jedinec upřednostní kolektivní zájem nad osobní
- Anonymita- jedinec ztratí smysl pro odpovědnost, má pocit neporazitelnosti⁸⁴

Ač je Le Bonova teorie stále velmi připomínána, na některé aspekty zapomíná a pohlíží na dav velice jednostranně. Nezabýval se příliš jeho strukturami. Freud a jiní psychoanalytici vycházeli z předpokladu, že jedinci vytvářejí homogenní dav proto, že členství a ztotožnění se v něm slouží jako prostředek k uspokojování základních potřeb prostřednictvím identifikaci s ním.⁸⁵

Zimbardo charakterizuje proces *deindividuace*⁸⁶. Jedinec se neřídí vlastním úsudkem a svědomím. Ztrácí se v anonymitě davu, tím je snižována jeho odpovědnost a sebekontrola, která v nově nabyté roli může vyvolat agresivní jednání. Pro podložení svých hypotéz prováděl pokusy se studenty, kteří si dávali elektrické šoky.

⁸⁰ Pojem hromadného chování je zapotřebí odlišit od kolektivního (viz výše). Jde o nahodilé seskupení lidí, kteří se „ocitli v emocionálně exponované situaci hromadné povahy, výrazně u nich převažuje síla sdíleného emocionálního prožitku nad samotným, racionálním uvažováním“. Mikšík, O. *Hromadné psychické jevy (Psychologie hromadného chování)*. Praha, Karolinum 2005, str. 9.

⁸¹ Demonstrace, bouře během Francouzské revoluce. Mikšík, O. *Hromadné psychické jevy (Psychologie hromadného chování)*. Praha, Karolinum 2005.

⁸² Čermák, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. Žďár nad Sázavou, Fakta v.o.s.1999, str. 81.

⁸³ Mikšík, O. *Hromadné psychické jevy (Psychologie hromadného chování)*. Praha, Karolinum 2005, str. 31.

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ Mikšík, O. *Hromadné psychické jevy (Psychologie hromadného chování)*. Praha, Karolinum 2005, str. 41.

⁸⁶ 1970, in Čermák, 1999.

Více o tomto experimentu a mnohých jiných se lze dočíst v jeho knize Moc a zlo, která vyšla v roce 2005⁸⁷.

V souvislosti s agresí a naučeným chováním se také hovoří o vlivu **médií**. Je diskutabilní, zda má násilí v televizi vliv na chování, či nikoli. Kdo se touto myšlenkou zabýval, byl například A. Bandura. V experimentu „Bobo“ zkoumal, jaký vliv má agrese ve filmu na děti z mateřské školy. Byla prokázána poměrně vysoká korelace mezi agresí v televizi a následným chováním dětí⁸⁸.

⁸⁷ Sám Zimbardo se ve své knize odkazuje na zdroj motivu pro zkoumání vztahu anonymity a agresivního jednání. Nebyla jím žádná psychologická teorie, ale dílo W.Goldinga, Pán much.

⁸⁸ Hayesová, N. Základy sociální psychologie. Praha, Portál 1998, str.119.

Praktická část

5. Průběh empirického výzkumu

5.1 Předpoklady a cíle výzkumu

Ve svém výzkumu jsem se zaměřila na vnímání agrese dnešní společnosti a zároveň na míru jejího zastoupení v ní. Původní otázka zněla, zda je, či není ve velkoměstě větší míra násilí a agrese. Ale po prostudování prvních pramenů a hlavně po přehodnocení tohoto tématu jsem došla k závěru, že bych svým výzkumem nemohla přinést nové odpovědi. Ač nemám tuto hypotézu statisticky podloženou, dovolím si tvrdit, že ve velkoměstě se setkáváme s větší mírou násilí, tedy jednou z forem agrese. Proto jsem se ve výzkumu zaměřila spíše na pocity, které ji mohou doprovázet, na způsoby, jak se s ní lidé vyrovnávají, zda vůbec dokáží vyjádřit, co to ta agrese je.

Pro tyto účely jsem použila formu tří dotazníků, které by měly podpořit mé domněnky a hypotézy. Otázky jsem pokládala a zaměřovala tak, aby byly blízké osloveným respondentům a mohli ve svých odpovědích vyjadřovat subjektivní názory (celý výzkum byl anonymní), které budou validní cestou pro potvrzení hypotéz. Jsem si vědoma také určitých úskalí výzkumu, především relativně nižší reliability u metody písemného dotazování v oblasti názorů. Určitá stálost odpovědí a výsledků v čase je důležitá pro spolehlivost testovací metody.⁸⁹ Tato myšlenka mě napadla během sestavování výzkumu také, proto jsem některé položky formulovala tak, aby se otázky z první a druhé části dali aplikovat na projíkování se do situací v části tři.

Pro zvýšení validity výzkumu jsem u několika respondentů použila doplňující otázky, které dokreslily a upřesnily jejich odpovědi a mohli nastínit případné metodické chyby.

⁸⁹ Kohoutek, R. *Dotazník*. (http://www.ped.muni.cz/wpsy/koh_dotaznik.htm, vytištěno 15.1.2008).

5.2 Vlastní šetření

Samotný výzkum probíhal v roce 2007. Část v Praze a část po menších městech z Čech a Moravy, kde mi s jeho distribucí pomohla kolegyně. Čas pro vyplňování odpovědí nebyl určen, protože data byla sbírána individuálně. Záleželo na respondentech, kolik času mu chtěli, popřípadě mohli věnovat. Vzhledem k tomu, že se jednalo o poměrně rozsáhlý dotazník, setkala jsem se i s odmítavým postojem. Jeden z respondentů okomentoval dotazník do doby Gutha Jarkovského a napsal, že pokud by dotazník viděl dříve, vrátil by mi ho.⁹⁰ V tomto případě myslel Rosenzweiga.

Celkem se výzkumu zúčastnilo 84 respondentů (42 mužů a 42 žen), jejichž průměrný věk byl 38 let (u mužů 36,6 a u žen 39,4). Dotazovaní měli také uvést informaci o zaměstnání (nebylo uvedeno všude) viz tabulka č.1. Písmeno *A* jsou lidé zaměstnání v administrativě, odborných oblastech, podnikatelé, IT pracovníci atd. Naproti tomu *B* jsou manuálně pracující zaměstnanci, nebo lidé nepodléhající nutnosti vyššího, či vysokoškolského vzdělání. Toto dělení jsem prováděla na základě vlastního uvážení s ohledem na druh práce, který respondenti uvedli.

Při rozdávání dotazníků jsem se snažila pokrýt celou škálu možností zaměstnání a vzdělání a myslím, že tento úkol se mi podařil.

Tabulka č.1: Dělení respondentů dle zaměstnání

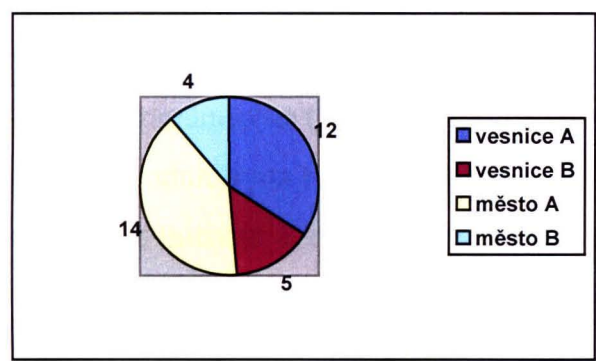
DRUH ZAMĚSTNÁNÍ	POČET ŽEN		CELKEM %	POČET MUŽŮ		CELKEM %
	vesnice	město		vesnice	město	
A	12	14	30,1	12	13	29,8
B	5	4	10,7	8	5	15,5

⁹⁰ Přesná citace: „Je to totální kravina, polovina věcí by se nemohla stát.Je to jako z doby Gutha Jarkovského, pokud bych to věděl dříve, vrátil bych to.“

Několik žen z vesnice bylo během vyplňování na mateřské dovolené, proto jsem je nezařazovala do tabulky. Jeden z mužů byl nezaměstnaný.

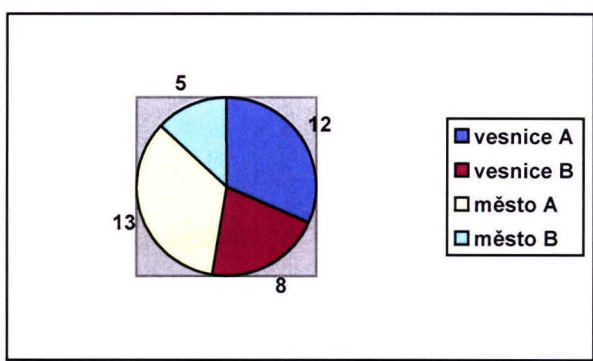
GRAF 1

Poměr zaměstnání - ženy

GRAF 2

Poměr zaměstnání - muži

Z grafického znázornění je zřejmé, že nejsou znatelné rozdíly v zastoupení mužů a žen v zaměstnání.

Hypotéza první: předpokládám, že na základě provedeného výzkumu se projeví rozdílné vnímání agrese z hlediska pohlaví. Od žen očekávám větší opatrnost a také snahu odpovídat podle mravních norem, které budou mít dle mého názoru vliv na formulaci odpovědí.

Hypotéza druhá: předpokládám, že se objeví rozdíl mezi městem a vesnicí ve vnímání agrese.

5.3 Metoda

Vytvořený dotazník se skládá ze tří částí. První z nich tvoří pět otázek (viz příloha č.1). Jedná se o polootevřené otázky s možností dopsání vlastní odpovědi, i zcela otevřené otázky. Data z této části byla vyhodnocena pomocí Chi kvadrát testu.

Druhou část výzkumu tvoří dotazník o deseti položkách (viz příloha č.2), u nichž respondenti vyjadřují na pěti stupňové likertově škále míru souhlasu, či nesouhlasu s jednotlivými položkami.

Poslední část tvoří Rosenzweigův obrázkově frustrační test pro dospělé (viz příloha č.3). Jedná se o původní podobu z padesátých let 20.století. Je tvořen 24 situačními obrázky, na kterých vždy jedna osoba hovoří k osobě druhé. Úkolem respondentů bylo doplňovat odpovědi do prázdných „bublin“ na obrázcích. Správná odpověď je ta, která se vybaví jako první. Rosenzweig velkou část situací charakterizuje jako přímo frustrující, jiné jako obvinění, žalobu.

Rozlišuje 3 směry agrese:

1. extrapunivita (agrese ventilovaná ven)
2. intropunitivita (agrese ventilovaná dovnitř)
3. impunitivita (snaha o přenesení se nad frustrací, agrese je orientována na nepříznivost okolností).

Pro vyhodnocení obrázkově frustračního testu a výsledné dominance agrese (viz výše) je nutné znát typy reakcí, obsahující 9 faktorů (viz tabulka č. 2). Rosenzweig uvádí tři typy reakcí:

- *O – D* (*obstacle – dominance, převládání překážky*)
- *E – D* (*ego – defence, obrana Já*)
- *N – P* (*need – persistence, trvání potřeby*)

Tabulka č. 2: Možnosti reakcí u Rosenzweiga

	O - D	E - D	N - P
Extrapunivita	E'	E, <u>E</u>	e
Intrapunivita	I'	I, <u>I</u>	i
impunivita	M'	M	m

Jednotlivé znaky jsou přiřazovány k odpovědím, podle typu reakce. Nejsilněji frustraci představuje znak E', neboli zdůraznění frustrující překážky. Znak m naopak označuje přízpůsobivost, naději a snahu o překlenutí se nad frustrací.

- I' – rozpaky nad zapletením se do situace
- M'- zmenšování, až popírání překážky
- E – nepřátelství, výtky proti osobě, či věci z okolí
- E – popírání odpovědnosti

- I – kárání sebe sama
- I – uznání viny s poukázáním na objektivní potíže
- M – uznání situace za nevyhnutelnou, viník je zproštěn
- e – dožadování se řešení
- i - naděje na vyřešení, trpělivost.

Během vyhodnocování jednotlivých odpovědí může dojít k situaci, kdy nacházíme více možností pro zařazení k typu reakce. V tomto případě Rosenzweig dává přednost naposledy vyslovenému. Pokud jsou v odpovědi dva oddělené výroky, použijeme obou faktorů.

Rozdělování odpovědí k jednotlivým typům reakcí je subjektivní záležitostí „vyšetřujícího“, neboť právě jeho pochopení a výklad je rozhodující pro vyhodnocování. Aspekt subjektivity zkoumajícího zde tedy hraje podstatně silnější roli, než v případě vyhodnocování běžných postojových dotazníků. Pokud jsem chybně přiřazovala faktory k odpovědím, jednalo se o generalizovanou chybu a nedošlo k rozdílům ve výsledcích.

Příloha č.1

Vážení dotazovaní, jmenuji se Jana Semirádová, jsem studentkou HTF UK a tento dotazník mi pomůže při psaní magisterské práce.

Před vámi je pět otázek, dotazník je anonymní, proto odpovídejte pravdivě, jde mi o váš skutečný názor a postoj.

1. Co si představíte pod pojmem agresivita?

2. Chcete vstoupit do veřejného dopravního prostředku, někdo vás odstrčí, neomluví se, jak zareagujete?

a) nijak, přeždu to

b) mrzí mě, že jsou ti lidé tak nevychovaní

c) naštvu se, ale držím to v sobě a nedám to najevo

d) mám vztek a chci to oplatit

e) jiné:.....

3. Jdete po ulici a kousek od vás se hádá dobře vypadající pár ve středním věku. Oba si navzájem vyčítají spoustu věcí a padají i „ostrá slova „. Vám to přijde:

a) nijaké, znám podobné situace

b) přijde mi to veselé, vlastně se na nich docela dobře bavím

c) je mi jí(ho) líto, asi se něco vážného stalo

d) (vlastní komentář).....

4. Co mě dokáže u někoho blízkého skutečně naštvat, je:

.....

5. Jaké z toho pak míváte pocity a jakým způsobem si zlepšíte náladu?

6. Vyhodnocení první části výzkumu

Vyhodnocení bylo provedeno pomocí statistické metody Chí kvadrát testu.

6.1 Otázka č.1

Co si představíte pod pojmem agresivita?

První otázkou jsem chtěla nastínit tematiku, již se bude dotazník zabývat a především zjistit, jaké představy a prvotní asociace respondenti o daném tématu mají. Otázka byla zcela otevřená, proto mohli dotazovaní vyjadřovat volně své subjektivní názory. Záměrně jsem použila pojem agresivita. Tento pojem je v povědomí širší veřejnosti, než agrese. Přesto se nikomu z dotázaných nepodařilo formulovat skutečný význam tohoto pojmu (viz kapitola 1.).

K porovnávání jsem použila nejvíce frekventované odpovědi z obou zkoumaných skupin, tedy vesnice (V) a města (M).

Tabulka č.3 ukazuje rozdíly mezi městem a vesnicí v nejčastěji uváděných odpovědích. Největší rozdíl v chápání agresivity je u pojmu: hrubost, kde se k němu přiklánělo 9 lidí z vesnice (10,71%), proti nikomu z města. Ještě zajímavější je genderový rozdíl, neboť 9,52% z 10,71% byly ženy. V tomto případě by se dalo hovořit o zjištění, že se ženy setkávají více s hrubostí, než muži. Tomu odpovídá také fakt, že ve většině studií, které jsou věnovány problematice domácího násilí, jsou spíše uváděni muži jako hlavní pachatelé.

Druhý, statisticky významný pojem je nenávist, kterou uvedlo více mužů (hlavně z vesnice), než žen.

Odpověď „zdravá agrese“ uváděli poněkud častěji obyvatelé města (rozdíl je na hranici statistické významnosti). Takto se vyjadřovali pouze muži. Souvislost spatřuji ve vyšší konkurenci v zaměstnání, především na vedoucích a manažerských postech, které jsou jejich doménou.

Tabulka č.3: Vyhodnocení odpovědí na otázku č.1

CO SI PŘEDSTAVUJETE POD POJMEM AGRESIVITA	POČET ODPOVĚDÍ		= PROCENT %		X²	STATISTICKY VÝZNAMNÝ ROZDÍL
	M	V	M	V		
násilí	14	16	16,67	19,05	-	-
zlost	5	7	6,95	8,33	-	-
hrubost	-	9	-	10,71	10,1	na 1% hl.v.
Impulzivní chování	7	12	8,33	14,29	-	-
zdravá agrese	3	-	3,57	-	3,1	na hranici v.
vulgarismy	4	4	4,76	4,76	-	-
nenávisť	-	5	-	6,95	5,3	na 5% hl.v.

Muž (35 let, marketingový manažer, Praha): *„Agresivita je nezvládnutelná emoce, frustrace a pocit méněcennosti. Též zdravá agresivita (zvládnutá), která pomáhá k vítěztví.“*

Po sečtení všech procent odpovědí, si lze všimnout, že lidé ve městě uváděli více originálních možností, než lidé na vesnici. Použili rozmanitějších pojmů. Jedním z možných důvodů může být větší procento VŠ vzdělaných lidí.

Během vyhodnocování jsem se setkala také s odpověďmi, které mohli mít dvojznačný smysl. Např. jeden muž z Prahy mi odpověděl, že si pod agresivitou představuje „rozzuřené zvíře“. Bez dalšího vyložení nemohu soudit, zda myslel opravdu zvíře, jako prvotní asociaci, nebo pojal odpověď jako vtip.

Z reakcí na tuto otázku mohu rozdělit respondenty na dvě části:

- respondenti odpovídající stroze, několika upřesňujícími pojmy.
- dotazovaní se snažili o souhrnější formulaci definice, vztahů a příčin agrese.

Z tabulky č.4 je zřejmé, že rozdíly z tohoto hlediska jsou minimální. Jediný, avšak statisticky zcela nevýznamný rozdíl je u žen ve městě.

Ze všech reakcí na první otázku mě nejvíce zaujala odpověď ženy z Prahy (32 let, učitelka na druhém stupni ZŠ), která uvedla: *„Agresivita je něco, co v lidech stoupá, pokud si nevází sami sebe a cítí se určitým způsobem nedocenění. Dlouho tyto pocity drží v sobě, až jednou přeteče vína a oni začínají kopat kolem sebe. Zažijí pocit*

úspěchu a postupně se jim takové chování začne líbit. Pokud ale chceš vědět, co mě napadlo jako první, tak to byla rvačka.“

Tabulka č.4: Rozdělení respondentů dle typu odpovědi

	ženy				muži			
	vesnice	%	město	%	vesnice	%	město	%
Souhrnnější definice	10	12	7	8	9	11	11	13
Upřesňující pojmy	11	13	14	17	12	14	10	12

Procenta jsou zaokrouhlena na celá čísla.

6.2 Otázka č.2

Chcete vstoupit do veřejného dopravního prostředku, někdo vás odstrčí, neomluví se, jak zareagujete?

V odpovědích na druhou otázku se na jediném statisticky signifikantním rozdílu, a to na 5% hladině významnosti objevila možnost b) – „mrzí mě, že jsou ti lidé tak nevychovaní“ - kterou volilo 18 respondentů z vesnice (21,4%), proti 9 (10,7%) respondentům z města (viz tabulka č.5). Na vesnici nebyl rozdíl mezi muži a ženami markantní, ve městě ano. Z 9 odpovědí (10,7%), bylo 8 žen (9,5%) z celkového počtu dotázaných..

Ve městě jsem očekávala preferenci odpovědí c) - „naštvu se, ale držím to v sobě a nedám to najevo“ - nebo d) - „mám vztek a chci to oplatit“, protože jsou zde lidé pod větším tlakem okolí a stresorů. To se prokázalo v poslední otevřené možnosti (e), kde se u respondentů objevovala značná ironie a svérázné okomentování situace. Žena (33 let, Praha, prodavačka) dokonce uvedla, že „nesnáší kontakt s lidmi“. Z dalších výpovědí je očividné, že respondenti často reagují podle nálady. Tomu nasvědčují odpovědi typu: „zareaguji dle nálady“, „ naštvu se a dle nálady ho seřvu“, apod.

Tuto každodenní situaci jsem zařadila záměrně, protože se s ní ve městě setkáváme dnes a denně. To, že se zde neprojevil velký rozdíl v odpovědích, příkládám stále častějšímu dojíždění za prací z vesnice do města.

Tabulka č.5: Vyhodnocení odpovědí na otázku č.2

MOŽNOSTI	MĚSTO		VESNICE		X ²	STATISTICKÝ VÝZNAM.ROZDÍL
	muži	ženy	muži	ženy		
Nijak, přejdu to	2	-	2	3	1,4	-
Lítost	1	8	7	11	4,4	na 5% hl.v.
Naštvaní držím v sobě	9	7	7	3	2,0	-
Vzteky, odplata	2	1	1	-	1,1	-

6.3 Otázka č.3

Jdete po ulici a kousek od vás se hádá dobře vypadající pár ve středním věku. Oba si navzájem vyčítají spoustu věcí a padají i „ostrá slova“. Vám to přijde:

Do odpovědí respondenti zahrnovali ve velké míře své osobní zkušenosti s danou situací. Ani v jednom typu odpovědi nebyly zjištěny statisticky významné rozdíly mezi městem a vesnicí (tabulka č.6). Spíše naopak. Na možnost a) – „nijaké, znám podobné situace“ - reagovalo stejné množství lidí z města i vesnice a to i ve stejném poměru mužů a žen.

Rozdíl byl patrný až v odpovědi c) – „je mi jí (ho) líto, asi se něco vážného stalo“ - na vesnici, neboť ji uvedlo 9 mužů (10,7%) oproti 2 ženám (2,4%) - 5% hladina významnosti. Tento výsledek byl pro mě překvapivý. „Empatii“ jsem očekávala více od žen, které častěji projevují své city navenek.

Z možností otevřené odpovědi bych ráda uvedla takové, které se objevily u obou skupin. Například, že „bez kontextu nemohou danou situaci soudit“.

Z několika výpovědí je očividné, že respondenti vnímají hádky a partnerské neshody jako soukromou záležitost, která by měla zůstat doma. Příkladem uvedu

několik citací: „*mám nepříjemné pocity z hádek na veřejnosti, je mi to trapné*“, „*mají si to nechat na doma, tam ať se třeba zabijí*“, „*nechápu, proč dělají scény na veřejnosti*“, „*vyvolává to ve mně nepříjemné pocity, když je to na veřejnosti*“.

Souvislost hádky se soukromím prostupovala většinou odpovědí u žen na vesnici. Přisuzují to menší anonymitě, strachu z toho: „co by si o nás lidé pomysleli“.

Tabulka č.6: Vyhodnocení odpovědí na otázku č.3

MOŽNOSTI	MĚSTO		VESNICE		X ²	STATISTICKÝ VÝZNAM.ROZDÍL
	muži	ženy	muži	ženy		
Nijaké, znám podobné situace	7	4	7	4	-	-
Bavím se na nich	3	1	-	3	0,16	-
Je mi jich líto	4	8	9	2	0,06	-

6.4 Otázka č.4

Co mě dokáže u mého blízkého skutečně naštvat, je:

Lež, tato odpověď se jako jediná ukázala na 5% hladině významnosti. Z celkového počtu respondentů ji uvedlo 36 dotázaných (42,9%), z toho 15,5% z města a 27,4% z vesnice. Ve většině případů bylo ještě připojeno několik dalších výrazů souvisejících se lží, jako přetvářka, neupřímnost, zapírání, předstírání apod.

Výše uvedené pojmy mohou vystihovat přímou, tedy záměrně použitou agresi, nebo nepřímou, kdy se poškození respondenta stává až druhotným efektem při dosahování cíle. Z výsledků výzkumu to nelze určit. V některých případech jsou dotazovaní ochotni situaci pochopit a odpustit, ale podmínkou je uznání chyby a omylu.

Žena (46, Hygiena, Přelouč): „*naštve mě lhaní, když není schopen to přiznat, že se mýlí*“. Někteří vztahují chybu na sebe: žena (30, prodavačka, Praha): „*Vadí mi lež, neupřímnost a je mi to pak líto. Spíše se obviňuji*“. Žena (32, učitelka, Praha): „*Naštve*

mě lež, jsem rozladěná a je mi to líto. Někdy se z toho cítím i tak trochu rozčilená“.
Podobné, sebeobviňující odpovědi se vyskytovaly více u žen, než u mužů.

Spíše ojediněle jsou uváděny další výpovědi: *„cílená provokace“, „nepochopení
mých pocitů“, „vytahování“, „nadměrné pití alkoholu“* atd.

Tabulka č.7: Vyhodnocení odpovědí na otázku č.4

ODPOVĚDI	POČET ODPOVĚDÍ		= PROCENT %		X²	STATISTICKY VÝZNAMNÝ ROZDÍL
	M	V	M	V		
lež	13	23	15,5	27,4	4,86	5% hl.v.
nespolehlivost	6	3	7,1	3,6	1,12	-
podraz	2	2	2,4	2,4	-	-
nezodpovědnost	1	1	1,2	1,2	-	-
pomluva	3	3	3,6	3,6	-	-
sobeckost	4	1	4,8	1,2	1,91	-

Na tuto otázku navazuje poslední pátá položka dotazníku , ve které respondenti reflektují své pocity z „ublížení“ a křivdy od blízké osoby a způsoby a strategie, které jim pomáhají k zlepšení nálady.

6.5 Otázka č.5

Jaké z toho pak míváte pocity a jakým způsobem si zlepšíte náladu?

V odpovědích na první část otázky respondenti uváděli několik často se opakujících výrazů (viz tabulka č.8) vyjadřujících pocity, které zažívají při útoku na vlastní osobu. Ve většině případech se jednalo o „ublížení“ od někoho blízkého, určitou formu zklamání. Byla patrná návaznost na otázku č.4. Pro příklad uvádím několik citací.

Tabulka č.8: Vyhodnocení odpovědí na otázku č.5 (1.část)

POCITY	POČET ODPOVĚDÍ		= PROCENT %		X ²	STATISTICKY VÝZNAMNÝ ROZDÍL
	M	V	M	V		
smutno	9	4	10,7	4,8	2,27	-
zlost, vztek	5	1	6	1,2	2,87	-
mrzí mě to	6	7	7,1	8,3	0,09	-
zklamání	5	2	6	2,4	1,40	-
pocity špatné	5	7	6	8,3	0,39	-
naštvaní	5	6	6	7,1	0,11	-
lítost	4	1	4,8	1,2	1,91	-

V odpovědích na první část otázky respondenti uváděli několik často se opakujících výrazů (viz tabulka č.8) vyjadřujících pocity, které zažívají při útoku na vlastní osobu. Ve většině případech se jednalo o „ublížení“ od někoho blízkého, určitou formu zklamání. Byla patrná návaznost na otázku č.4. Pro příklad uvádím několik citací.

Žena (33, Praha, prodavačka): „*Naštve mě faleš. Pokud je to přítel, který zradil, bývám úplně vyřízená, kdo by nebyl! Ale na druhou stranu si zlepším náladu tím, že si řeknu, že asi takový přítel nebyl, že jsem se v něm zmýlila. Že mi za to ten člověk nestojí.*“ Muž (34, Praha, stavební technik): „*Naštve mě neupřímnost, lež a faleš. Pocity mívám samozřejmě špatné a zlepšit náladu mi může, pokud si to blízká osoba uvědomí, že něco není v pořádku.*“

Při vyhodnocování mě zaujala jedna odpověď muže (30, Praha, MFF UK): „*U někoho blízkého mě nenaštve asi nic, pokud by mě někdo dokázal skutečně naštvat, určitě ho nebudu cítit, jako blízkého. Obecně, pokud mě někdo naštve, cítím bolest, bezmocnost, ale chuť na tom něco rychle změnit, situaci napravovat.*“ U tohoto muže se objevila určitá forma odmítnutí pocitu frustrace.

Jak je uvedeno v tabulce č.8, ani v jednom typu odpovědi nebyly zjištěny statisticky signifikantní rozdíly mezi městem a vesnicí. Pokud ale rozdělíme odpovědi

do dvou skupin: a) na ty, které vyjadřují vztek a naštvaní a za b) „agrese ventilovaná dovnitř“, můžeme si všimnout, že více lidí je intopunitivních (45,3%), než extrapunitivních (20,3%). A v obou případech převažují lidé z města. Myslím, že hlavním důvodem jsou obsáhlejší odpovědi s více možnostmi a snaha o vystihnutí skutečných pocitů, které převažovaly právě u respondentů z Prahy.

Druhá část otázky byla zaměřena na zjišťování způsobů, které pomáhají respondentům s překonáním výše uvedených pocitů (viz tabulka č.9). Nečastěji uváděnou odpovědí bylo, že to odezní postupem času. Ve městě ji napsalo 11,9% a na vesnici 15,5% z celkového počtu dotázaných. Několik výpovědí bylo doplněno o poznámky, např.: „přejde to, pokud budu v klidu“, „pokusím se na to nemyslet a přejde to samo“, atd. Je zde patrná snaha o „neživení“ výše uvedených pocitů, nechat vše odeznít. Jiná skupina respondentů preferuje vysvětlení situace (orientace na vyřešení situace): „nálada se mi zlepší až poté, co dojde k vysvětlení“, „dojde ke zlepšení, až si to s ním vyříkám“.

Opačným směrem formulovali své odpovědi 3 muži z města, kteří uvedli, že: „náladu si zlepším, když „oplácím víc“, „totálním odříznutím od dotyčné osoby“, „když mohu narůstající hřebínek někoho trochu sejmut“. Uvedené odpovědi jsem srovnala s otázkami z druhé části výzkumu: „Souhlasíte s rčením: pomsta je sladká?“, „Oko za oko, zub za zub?“. Ve dvou ze tří případů si respondenti protiřečili, neboť uvedli, že s nimi nesouhlasí vůbec. Z tohoto důvodu lze v několika případech uvažovat o nízké reliabilitě odpovědí.

Tabulka č.9: Vyhodnocení nejčastějších odpovědí na otázku č.5 (2.část)

ZLEPŠENÍ NÁLADY	POČET ODPOVĚDÍ		= PROCENT %		X ²	STATISTICKY VÝZNAMNÝ ROZDÍL
	M	V	M	V		
sport	5	5	6	6	-	-
hudba	4	6	4,8	7,1	0,45	-
kamarádi	5	7	6	8,3	0,39	-
alkohol	4	3	4,8	3,6	0,16	-
jídlo	4	0	4,8	-	4,20	5% hl. v.
čas	10	13	11,9	15,5	0,54	-

Ze statistického hlediska se největší rozdíl v odpovědích projevil u kompenzace frustrujícího pocitu jídlem. Osobně jsem toho názoru, že tímto způsobem řeší někdy své problémy většina a nezáleží na tom, zda bydlíme v Praze, nebo v Přelouči. Spíše bych shledávala určitou souvislost jídla s posezením si s přáteli, sklenkou pití apod., čemuž odpovídají některé citace, například: „...*posedím s přáteli, někam do společnosti, na drink,..*“, „*dám si čokoládu*“, „*zlepším si náladu jídlem, sklenkou alkoholu...*“.

Nákupy si zlepšují náladu 3 ženy z města, proti jedné z vesnice. Věřím, že pokud by ženy na vesnici měly větší možnost výběru obchodů, objevila by se u nich tato odpověď častěji.

Pouze u tří žen se objevila potřeba řešit problémy s nějakou další blízkou osobou. Tento fakt mě překvapil, očekávala jsem četnější výskyt podobné odpovědi a to nejen u žen, ale také u mužů. Je možné, že je to pro většinu lidí natolik samozřejmá věc, že ji ani neuvedli.

Ojediněle se objevovali odpovědi, jako: „*přečtu si pěknou knihu*“, „*pustím si televizi*“, „*neodpouštím, tak nic*“.

Ve výsledcích poslední otázky se nevyskytly znatelné rozdíly.

7. Faktorová analýza

Druhá část výzkumu se skládá z dotazníku o deseti položkách, kde respondenti vyjadřovali pomocí pětistupňové liketovy škály míru souhlasu, či nesouhlasu s jednotlivými tvrzeními a Rosenzweigova obrázkově – frustrační test pro dospělé (viz příloha č.2) a směřuje k nalezení základních aspektů chování, mající vliv v jednotlivých projevech agrese.

Položky škálového dotazníku jsou formulovány tak, aby respondenti vyjádřili intenzitu agrese v pocitech a postojích nejen k druhým lidem, ale i k sobě samým.

Matematicko – statistické zpracování

Veškerá data byla zpracována pomocí programového souboru SPSS 14 a podrobena faktorové analýze 13 položek metodou hlavních komponent s rotací Oblimin s Kaiserovou normalizací. Extrakce konvergovala ve 24 iteracích.

Výsledky

Tabulka č.10 znázorňuje interkorelace jednotlivých proměnných (Paersonův koeficient).⁹¹ Tabulka č.11 obsahuje faktorovou matici s výslednými zátěžemi jednotlivých položek. Interkorelace (šikmosti) faktorů jsou uvedeny v tabulce č.12. Výsledek se blíží tzv. jednoduché struktuře, je tedy zřejmé, že jde o tři na sobě nezávislé faktory.

Diskuze

První extrahovaný faktor byl nazván „**vnější Rosenzweig**“, protože je nejvíce sycen položkami z Rosenzweigova obrázkově frustračního testu a preferencí sledování akčních filmů. Nejsilněji sycenou položkou je „extrapunitivita“, která je synonymem pro agresi ventilovanou ven, vyznačující se nepřátelstvím vůči svému okolí a zdůrazňováním frustrující překážky. S extrapunitivitou souvisí položka č.10 – „Máte rádi akční filmy?“, v nich dochází často k agresi ventilující se navenek.

⁹¹ Souměrnost tabulky je dána diagonálou jedniček, protože každé měření koreluje samo se sebou absolutně kladně. P.k. je roven jedné. Korelační koeficient vyjadřuje přímou (1), či nepřímou (-1) úměrnost. Říčan, P. Psychologie osobnosti, obor v pohybu. Praha, Grada 2007, str.54

Převážně ve městě, s narůstající virtualizací, se jedinci odklánějí od přírody k technice (k filmu, počítačovým hrám) a ztotožňují se s hlavním hrdinou a jeho vzorci chování, které pak někteří aplikují i v reálném životě. Násilí je v důsledku velké a stále narůstající medializace „nějakou“ dobu považováno za cosi normálního. Celý tento vývoj se projevuje nejen narůstající kriminalitou mládeže, stále mladších dětí, ale také je patrný v zahraniční politice některých států.

První faktor obsahuje také položky „impunitivita“ a „intropunitivita“. Obě jsou v protikladu k extrapunitivitě, neboť se spíše snaží o redukci agrese ventilující ven. Tyto položky naznačují „existující morální povědomí“ vůči okolí, kdy nelze všechnu vinu přisuzovat druhému (nesmí ovšem dojít k přehnanému sebeobviňování).

Druhý faktor je tvořen položkami vyjadřující zlost a impulzivitu, proto jsem ho nazvala „**pomsta**“, přestože nejsilnější položkou je – „Jednáte impulzivně?“. Většina položek tohoto faktoru referuje o touze po odplatě a míře vyrovnání se se zlostí na sebe a na druhé. Se zlostí vyjadřující se převážně gesty a posunky, souvisí „impulzivita“, nejvíce sycený výrok tohoto faktoru.

Položky „Jednáte impulzivně“ a „zlobíte se často na druhé“, úzce korelují s extrapunitivitou z prvního faktoru. Tematizují pocity, ve kterých jedinci mají potřebu ventilovat agresi ven, „impulzivním“ způsobem na druhého. S tímto druhem jednání se alespoň já osobně setkávám častěji ve velkém městě, než na vesnici, ale výzkum z hlediska chování lidí ve městě a na vesnici v těchto bodech neukázal velké rozdíly.

Třetí a poslední faktor byl nazván „**asertivita**“. Nejvíce sycená položka tohoto faktoru vyjadřuje určitou míru „zdravé agrese“. Objevuje se zde také otázka po „umění přijímat kritiku druhých“, kterou neoplácíme, nemstíme se za ni, ale snažíme se s ní konstruktivně pracovat. Se zdravou agresí, uměním říkat „ne“ dle mého názoru také souvisí spokojenost v soukromí. Pokud lidé nedokáží vyjádřit vlastní názor a neumí se prosadit (přiměřenou formou), myslím, že nemohou dojít harmonie v partnerském vztahu. Proto je určitá míra asertivity důležitá.

Tabulka č.10 : Korelační matice

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
1. Impulzivita	1	,41**	-,18	-,31**	-,03	-,06	,36**	,30**	,28**	-,14	-,05	-,04	,12
2. Zlost	,41**	1	-,15	-,27*	,06	-,14	,11	,01	,27*	-,12	-,05	-,02	,07
3. Kritika druhých	-,18	-,15	1	,18	,01	,17	-,04	,06	-,22*	,04	,14	,22*	-,21
4. Asertivita	-,31**	-,27*	,18	1	,22*	,19	-,01	,12	-,17	-,05	-,09	,20	,07
5. Nedosažení cíle	-,03	,06	,01	,22	1	,06	,09	-,09	-,08	,08	-,04	,16	0
6. soukromí	-,06	-,14	,17	,19	,06	1	-,05	,09	-,17	-,13	,10	,10	-,05
7. pomsta	,36**	,11	-,04	-,01	,09	-,05	1	,57**	,31**	,23*	-,10	-,08	,26*
8. Oko za oko	,29**	,01	,06	,12	-,09	,09	,57**	1	,12	,03	-,16	-,13	,35**
9. Zloba na druhé	,28**	,27	-,22*	-,17	-,08	-,17	,31**	,12	1	-,01	-,23*	-,13	,23*
10. Akční filmy	-,14	-,12	,04	-,05	,08	-,13	,23*	,03	-,01	1	-,06	-,08	,10
11. impunivita	-,05	-,05	,14	-,09	-,04	,10	-,10	-,16	-,23*	-,06	1	,24*	-,59**
12. intropunivita	-,04	-,02	,22*	,20	,16	,09	-,08	-,13	-,13	-,08	,24*	1	-,49**
13. Extrapun.	,12	,08	-,21	,07	0	-,05	,26	,35**	,23*	,10	-,59**	-,49**	1

Tabulka č.11: Faktorová matice 13 položek

	FAKTORY		
	1	2	3
extrapunitivita	,82		
impunitivita	-,72		,38
intropunitivita	-,63		
10. Máte rádi akční filmy?	,30		
1. Jednáte impulzivně?		-,78	
7. Souhlasíte:Pomsta je sladká?		-,77	,31
8. Oko za oko?	,29	-,66	,44
2. Míváte na sebe zlost?		-,50	-,38
9. Zlobíte se často na druhé?		-,47	-,32
4. Jste asertivní?			,66
3. Přijímáte kritiku druhých?			,55
6. Spokojenost se soukromím?			,50
5. Jste rozladění, když nedosáhnete cíle?			,31

Tabulka č. 12: Interkorelační faktorová matice

	1	2	3
1	1	-,11	,00
2	-,11	1	,13
3	,00	,13	1

Porovnání mužů a žen

Výsledky byly pomocí metody analýzy variance (metodou anova) vyhodnocovány také z hlediska pohlaví. Statisticky významné rozdíly mezi muži a ženami jsou uvedeny v tabulkách č.13 a č.14.

Statisticky signifikantní rozdíly se objevily u tří položek: „Jednáte impulzivně?“, „Míváte na sebe zlost?“, „Máte rádi akční filmy?“, přičemž u prvních dvou dosahovaly ženy vyšších skóre (5% hl.v.) , zatímco u akčních filmů muži (1%hl.v.).

Tabulka č.13

		N	PRŮMĚR	SMĚR.ODCHYLKA
Jednáte impulzivně?	M	42	2,67	,754
	Ž	42	3,07	,867
	Total	84	2,87	,833
Míváte na sebe zlost?	M	42	2,71	,891
	Ž	42	3,14	,683
	Total	84	2,93	,818
Máte rádi akční filmy?	M	42	2,95	,936
	Ž	42	2,21	1,116
	Total	84	2,58	1,089

Tabulka č.14: statisticky signifikantní rozdíly mezi pohlavím.

ANOVA

	F	SIG.
Jednáte impulzivně?	5,213	,025
Míváte na sebe zlost?	6,116	,015
Máte rádi akční filmy?	10,786	,002

p<0,05

p<0,01

Tento výsledek odpovídá částečně mému očekávání, neboť spíše ženy se vyznačují větší mírou emocionality, jsou více labilnější, ale také empatičtější⁹². To může být příčinou vyšší míry impulzivity. Je však také nutno dodat, že vyšší skóre žen v oblasti zlosti na sebe samu, může být způsobeno např. kulturním a sociálním očekáváním, kdy při sebemenším neúspěchu a selhání, se bude žena obviňovat sama a bude mít na sebe zlost.

Bližší vztah mužů k akčním filmům, který naznačuje výsledek výzkumu, může souviset s tlaky na takzvanou „mužskou dokonalost“ a hrdinství, na které se kladl důraz od pradávna. Chlapci byli častěji bití a tato fyzická ponížení v nich mohou vyvolávat potřebu reagovat agresivněji. V případě, že nejsou dostatečně schopni se ubránit sami, identifikují se s jinými, mužskými vzory, s nimiž se ztotožňují. Dle mého názoru, lze tento model myšlení nalézt i u dospělé populace.

⁹² Vágnerová, M. *Vývojová psychologie*. Praha, Karolinum 2005, str.313.

8. Vyhodnocení a ověření hypotéz

Vyhodnocení první hypotézy: Předpokládala jsem rozdílné pojetí pojmu agrese ve vztahu k pohlaví. Při porovnávání výsledků se projevil rozdíl u obecné charakteristiky agrese. Téměř 10% žen si tento termín spojuje s hrubostí (fyzickým napadáním), u mužů se tento výraz téměř neobjevil.

Ženy se také vnímají, jako více impulzivní a častěji zažívají vztek sami na sebe. Muži, oproti ženám, preferují akční filmy. Může se jednat o určitý druh kompenzace za nemožnost ventilovat agresi v reálném životě, jako důsledek daných společenských norem⁹³.

Dále jsem předpokládala rozdíl (z hlediska pohlaví) ve formulacích odpovědí. Vyhodnocování dotazníku prokázalo určitou snahu žen o „mravně akceptovatelné“ odpovědi. Nejvíce to bylo patrné v Rosenzweigově obrázkově frustračním testu, ale také např. ve třetí otázce, kde byl ze strany žen kladen důraz na mrav.

Celkově lze konstatovat, že první hypotéza byla v několika dílčích částech prokázána.

Vyhodnocení druhé hypotézy: Výzkum byl směřován ke zjištění rozdílů vnímání a zpracování agrese lidmi ve městě a na vesnici. Respondenti vnímali agresi z velké části podobně, větší rozdíly mezi městem a vesnicí se neprokázaly. Příčin může být několik. Např.: stěhování lidí z vesnice do měst a naopak, dojíždění za prací, vliv médií, atd. Život na vesnici je plně provázán s životem ve městě.

Druhou hypotézu proto nepovažuji za prokázanou.

⁹³ V tomto případě se jedná čistě o můj názor.

Závěr

Pojmy agrese a agresivita jsou náročné a složité, neboť je těžké uchopit celou škálu jejich významů.

Osobně jsem dospěla k názoru, že pro bližší zkoumání konkrétního, dílčího okruhu agrese je nutné se seznámit se všemi souvislostmi, které se tohoto pojmu týkají.

Jak již bylo uvedeno v úvodu, nenašla jsem publikaci, která by přímo zkoumala vztah lidí k agresi ve městě a na vesnici. Teoretickou část jsem proto zaměřila na obecný výklad agrese (především behaviorální stránku). Rozdíly, ve vnímání a projevech agrese ve městě a na venkově, jsem hledala v zadaném výzkumu.

Z vyhodnocených dotazníků vyplynulo, že rozdíl ve vnímání agrese a její následné zpracování není mezi lidmi ve městě a na vesnici velký. Spíše byl rozdíl spatřován ve formulacích a to z hlediska pohlaví. Ženy byly ve svých odpovědích opatrnější, nepoužívaly vulgarismy, které se ve větší míře objevily u mužů. To se také potvrdilo v druhé části výzkumu, kde byla prokázána u mužů vyšší míra extrapunitivity, než u žen.

Faktorová analýza vytvořených položek, reprezentujících určité projevy agrese, rezultovala ve tři faktory.

„Vnější Rosenzweig“ zahrnuje položky týkající se směřování agrese (ven na ostatní, dovnitř sebe, snaha o přenesení se nad agresi).

Položky sytící faktor „Pomsta“ odkazují k míře impulzivního chování, touze po odplatě a spravedlnosti a také směřování zlosti.

Poslední faktor „Asertivita“ je nejsilněji sytěn položkami, které se vztahují ke schopnosti adekvátního řešení běžných situací.

Uvedené faktory naznačují existenci tří nezávislých agresivních zaměření, jimiž je naše společnost převážně „tvořena“.

Summary

Vliv velkoměsta na agresi

City and its influence on aggression

Jana Semirádová

The concepts aggression and aggressiveness are demanding and complicated as it is very difficult to handle the whole range of their meanings.

In my opinion it is necessary to get acquainted with all the circumstances dealing with this concept to be able to examine the concrete sub area of aggression.

As it was already mentioned in the introduction, I did not find any publication dealing directly with the relationship between people living in the country side or town and aggression. Therefore is the theoretic part focused on the general explanation of aggression (mainly the behavioural aspect). I looked for the differences in perception and exposure of aggression in the town and in the country side in the given research.

The answer received out of the evaluated questionnaires was that the difference in apprehension of aggression is not so big according to the people in towns and country side. The difference was mainly seen in formulations by the diverse gender. Women were more careful with their answers, they did not use any vulgarism which were often used by men. This was also confirmed by the second part of the research. By men could be seen higher rate of extrapunivity than by women.

Factor analyse of the generated items representing certain exhibition of aggression resulted in three different factors.

“Outer Rosenzweig“ includes items dealing with routing of aggression (outside to the others, inside of itself, active interest in taking itself over aggression).

Items saturated factor “Vengeance” adverts to the scale of impulsive behaviour, revenge and justice desire as well as routing of anger.

The last factor “Assertivity” is mostly saturated by the items which deal with the ability of solving common situations adequately.

These factors indicate us three independent sights of aggression, which are in our population.

Seznam literatury

Čáp, J., Mareš, J. *Psychologie pro učitele*. Praha, Portál 2007

Čermák, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. Žďár nad Sázavou, FAKTA 1999

Čermák, I., Hřebíčková, M., Macek, P., (eds.) *Agrese, identita, osobnost*, Tišnov, Sdružení SCAN 2003

Dahlke, R. *Agrese jako šance*. Praha, Ikar 2005

Drapela, J.V. *Přehled teorií osobnosti*. Praha, Portál 1997

Frielingsdorf, K. *Agrese vytváří vztahy*. Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství 2000

Fromm, E. *Anatomie lidské destruktivity*. Praha, Aurora 2007

Fromm, E. *Lidské srdce*. Praha, Nakladatelství Josefa Šimona 2000

Hayesová, N. *Základy sociální psychologie*. Praha, Portál 1998

Janata, J. *Agrese tolerance a intolerance*. Praha, Grada Publishing 1999

Jenö, R. *Strach, hnev, agresivita*. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladatelstvo 1982

Křivohlavý, J. *Jak přežít vztek, zlost a agresi*. Praha, Grada Publishing 2004

Lorenz, K. *Takzvané zlo*. Praha, Mladá fronta 1992

Miklík, O. *Hromadné psychické jevy (Psychologie hromadného chování)*. Praha, Nakladatelství Karolinum 2005

Petráčková, V., Kraus, J.(a kol.). *Akademický slovník cizích slov*. Praha, Academia 2001

Poněšický, J. *Agrese, násilí a psychologie moci*. Praha, TRITON 2005

Říčan, P. *Psychologie osobnosti (obor v pohybu)*. Praha, Grada Publishing 2007

Vágnerová, M. *Úvod do psychologie*. Praha, Nakladatelství Karolinum 2002

Vágnerová, M. *Vývojová psychologie*. Praha, Nakladatelství Karolinum 2005

Zimbardo, P.G. *Moc a zlo*. Břeclav, MORAVIAPRESS 2005

Periodika

Agrese. In: Prevence sociálně patologických jevů, 2002, Roč.1, č.5/6, str.12-14

Rosenzweig, S. *Aggressive behavior and the Rosenzweig picture – frustration (P – F) study*. In: Journal of Clinical Psychology, 1976, Vol.32, No.4.

Šolcová, I. *Agrese a sebevědomí*. In: Československá psychologie, 2006, Roč.L, 4.3, str.231-235.

Elektronické dokumenty

Charakteristika násilí, agrese, agresivity (online). (cit. 2008-01-31).

URL:<<http://www.domacinasili.info/cze/vzdelavaci-aplikace/1%20%20charakteristika%20nasili...>>.

Kohoutek, R. *Dotazník* (online).(cit.2008-01-15).

URL:<http://www.ped.muni.cz/wpsy/koh_dotaznik.htm>.

Seznam tabulek a grafů

Tabulky

Tabulka 1	35
Tabulka 2	37
Tabulka 3	41
Tabulka 4	42
Tabulka 5	43
Tabulka 6	44
Tabulka 7	45
Tabulka 8	46
Tabulka 9	47
Tabulka 10	51
Tabulka 11	52
Tabulka 12	52
Tabulka 13	53
Tabulka 14	53

Grafy

Graf 1	36
Graf 2	36

Seznam příloh

Příloha 1	39
Příloha 2	61-67

16

DOTAZNIK AGRESIVITY

Je před vámi deset otázek, na které budete odpovídat dle toho, do jaké míry výroky vystihují Vaši osobnost. Dotazník je anonymní, tak se pokuste být upřímní.

1.-vůbec ne 2.-spíše ne 3.-někdy (50/50) 4.-spíše ano 5.-vždy

1. Jednáte impulzivně?	1 2 3 ④ 5
2. Míváte často zlost na sebe?	1 2 ③ 4 5
3. Přijímáte dobře kritiku druhých?	1 2 ③ 4 5
4. Jste asertivní?	1 2 ③ 4 5
5. Jste rozladění, pokud v zaměstnání nedosáhnete svých cílů?	1 ② 3 4 5
6. Jste spokojeni se soukromým životem?	1 2 3 ④ 5
7. Souhlasíte s rčením: „Pomsta je sladká?“	1 2 3 ④ 5
8. Souhlasíte s rčením? „Oko za oko, zub za zub?“	1 2 3 ④ 5
9. Zlobíte se často na druhé?	1 2 ③ 4 5
10. Máte rádi akční filmy?	1 2 ③ 4 5

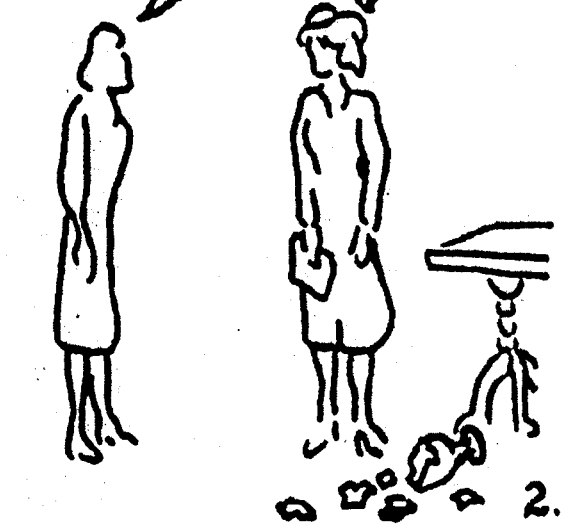
Velice lituji.
že jsem vám po-
stríkal šaty,
ačkoliv jsem se
opravdu snažil
vyhnout se louži.

Na to ti
saru, ty
kalkoty mě
zaplatíš.

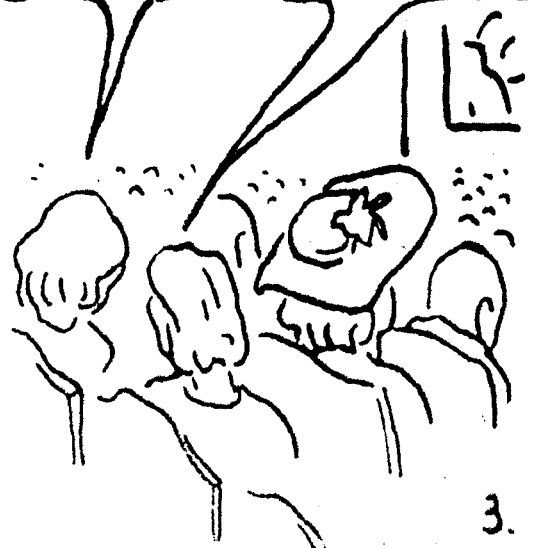
To je strašné!
Vázu, kterou
jste rozbila,
měla matka
velmi ráda.

Jé, to jsem
magor. Já
vám to zapla-
tím.

Nemůžete
jistě nic
vidět!

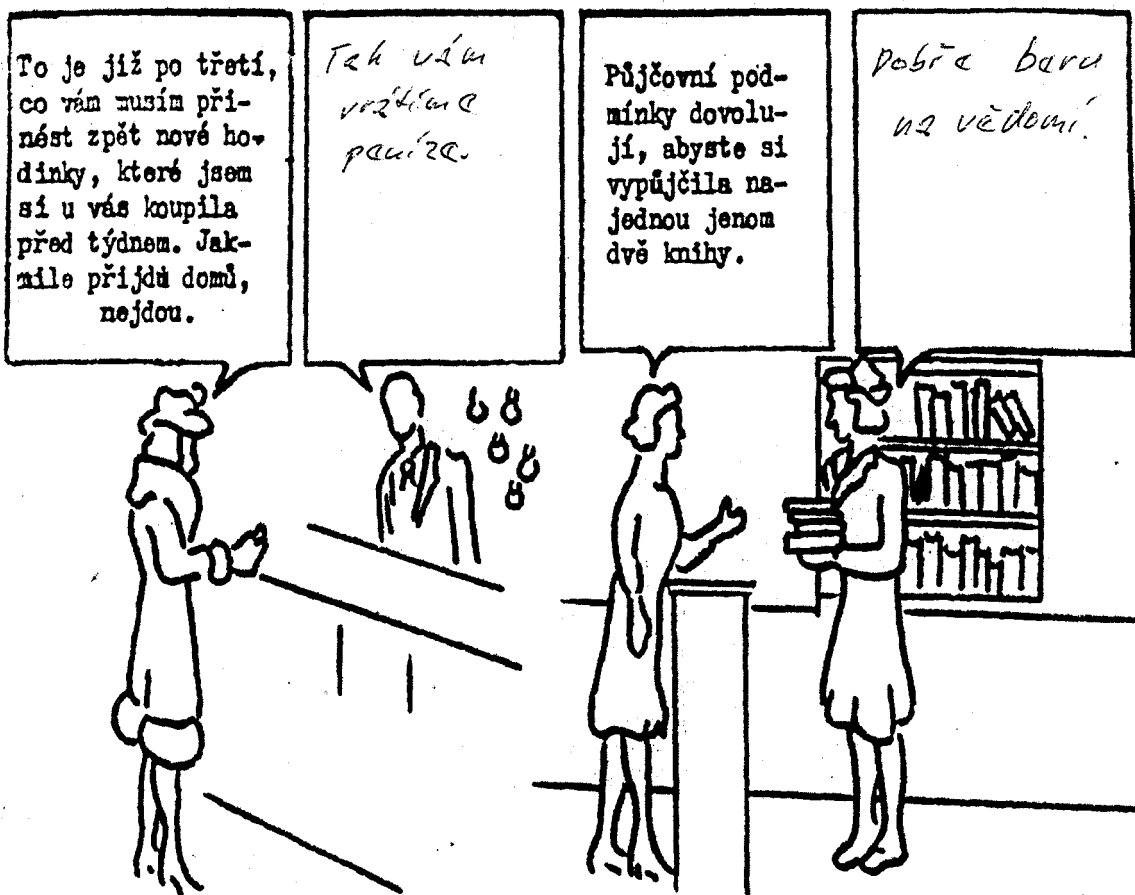
To máš teda
pravdu, já
ji řeknu, že
si ten slámák
sundáš.

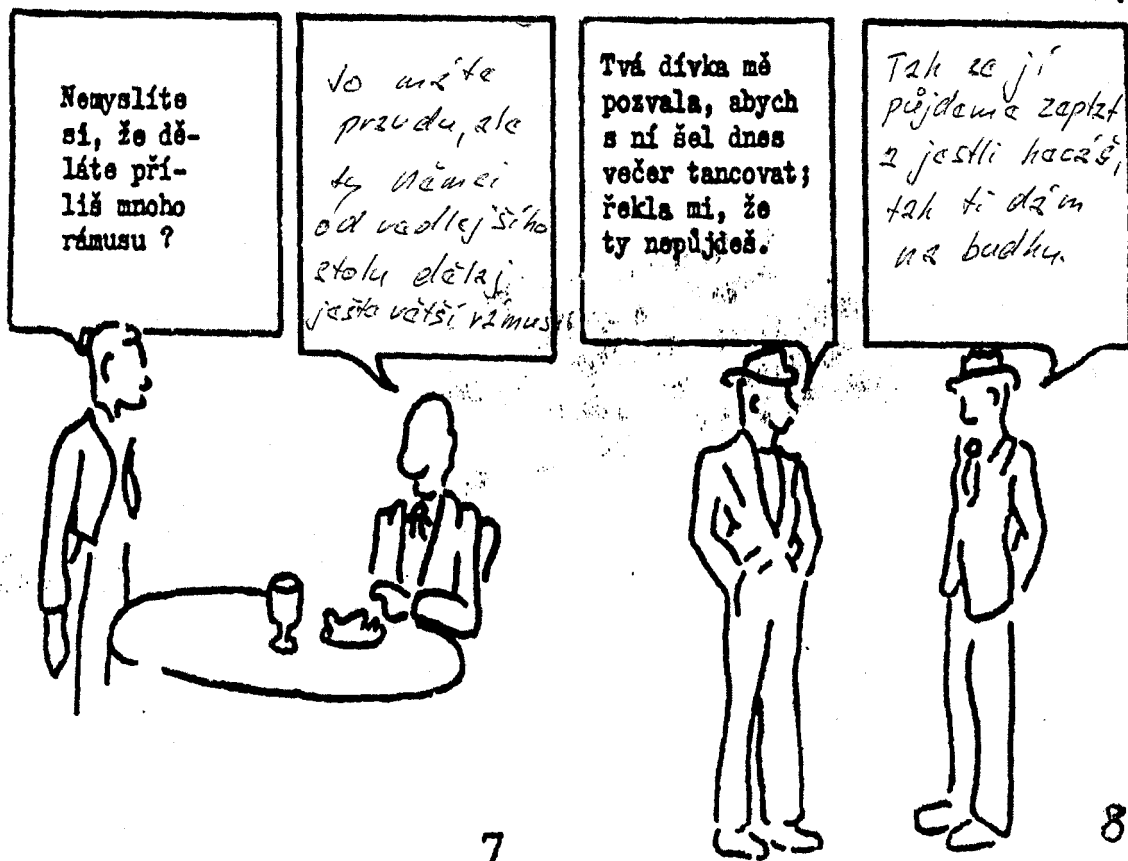
To je zlé, že
se mi právě teď
musel rozbít
vůz, takže jste
zmeškal vlak.

Tak to bude
musíme
opravit a dove-
zest mě tam adama

6.

7

8.

Věřím vám, že právě teď potřebujete svůj deštník, můžete ho však mít až odpoledne, kdy se vrátí vedoucí.

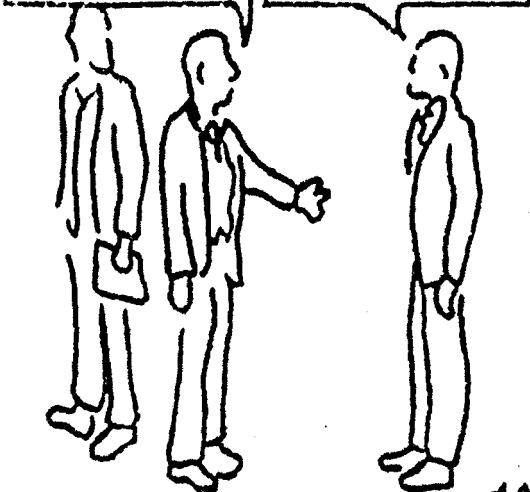
Tak mě přejčíte svůj.

9

Lžeš! A ty víš, že lžeš!

Klidně si říkej co chceš, ale já už nikdy nevěřím.

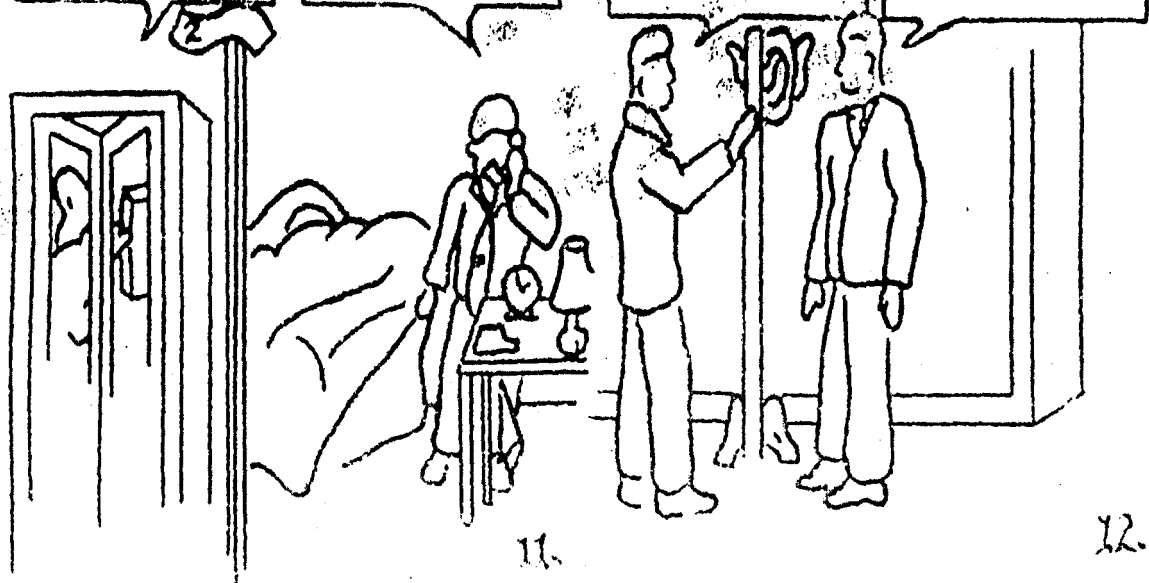
10

Prosimtě ale v informační kanceláři mi dali špatné číslo.

Tak jim řekněte že se už ^{to} vzlyč a jdou vzdělat hruň.

To není tvůj klobouk? To si asi omylem tvůj vzal Franta Novák a tenhle ti tu nechal.

No to je teda škvěra. Já si teda ten jeho zblázněný klobouk nevernu.

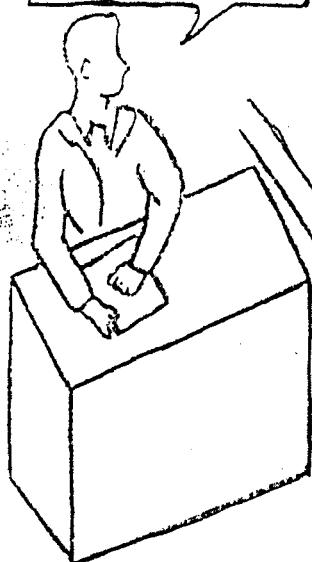

11

12

Vím, že jsem vás
včera pozval na
dnešní dopoledne,
ale dnes na vás
prostě nemám čas.

Tak jste mě
měl zavolat
a já jsem se
nemusel
hrudivkovat
takovou dříkku.

13.

Měla tady být
již před deseti
minutami.

Tak se už to
asi vykašle.

14.

Kdybych neuděla-
la tu hloupou
chybu, byly by-
chom již před
chvilí vyhrály.
Hrajete velmi
pěkně, ale já
to kazím.

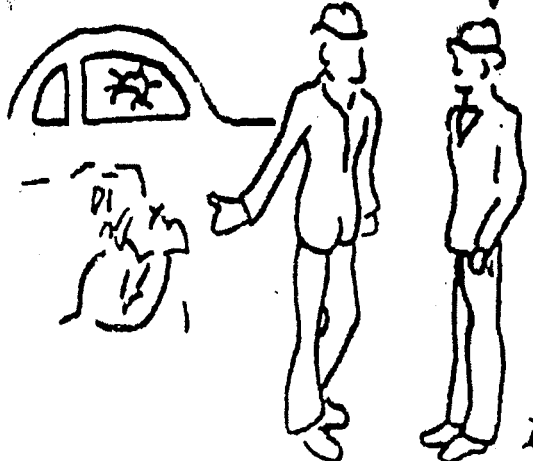
Nic se
neděje, jsou
horší věci
než nežijte
prohra v
piskvorkách.

15.

Neměl jste
právo před-
jíždět mě!

No, to je možná,
ale kdybych
vás napředjel,
tak bych se za
tím vším
trábošem zkusil!

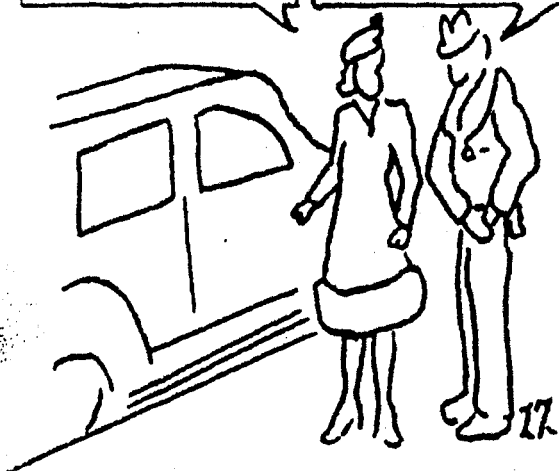
16.

Ztratil jsi klí-
če? To sis vy-
bral právě ten
nejvhodnější
okamžik !

Jo, asi si
myslíš že
jsem to udělal
schválně.

Lituji, ale
zrovna jsme
prodali po-
slední.

Tah můžu
směla.

17

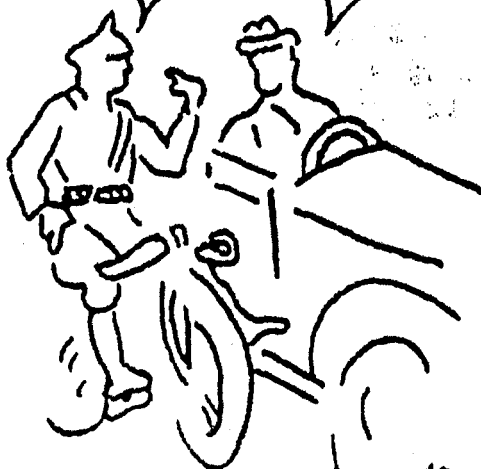
18

Co vás to na-
padlo jet ko-
lem školy
osmdesátkou?!

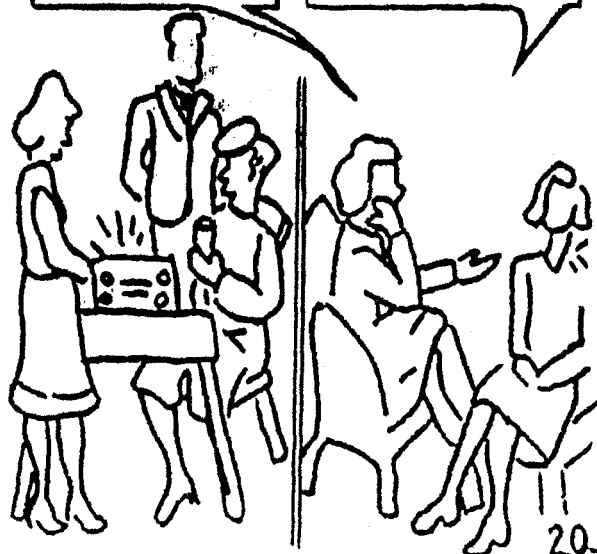
Proč mě
manželka volala
že jsou u nás
zloději?

Ráda bych vě-
děla, proč
nás nepozvala.

Asi jsem ji
~~pro~~ čumálek.

19

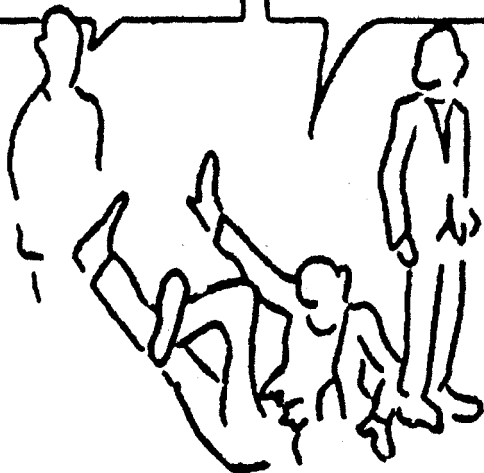
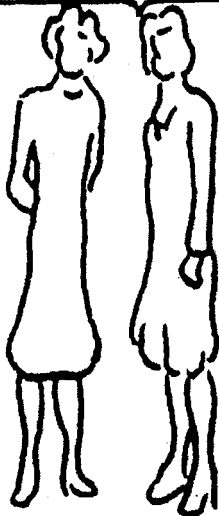
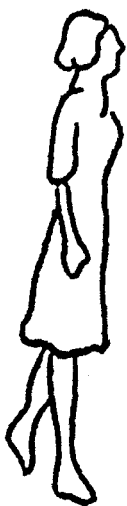
20

Žena, kterou tak
sprostě pomlou-
váte, utrpěla
včera úraz a je
nyní v nemocnici.

Tak to jsou
tedy slepičky
říd?

Neublížil
sis?

Ne v pohodě
kámo, já jsem
na předu
trénovánější.

To je tetička,
mammocí si pře-
je, abychom na ni
chvilí počkali.
Chce nám ještě
jednou popřát
šťastnou cestu.

Tak je řekni,
že už nemáme
čes, protože by
užac to ujelo.

Tady vracím vy-
půjčené noviny.
Lituji, že je
náš kluk tak
zřídil.

No kdybych si je
~~zavaz~~ předtím
alespoň stihnul
přečíst, tak mě
to je šumafak,
že tohle si můžeš
strčit 22 klobouk.

